

KUR'ÂN'IN GÜZELLİK MEFHUMUNA DAİR KAVRAMSAL BİR İNCELEME*

Rıdvan Sanur**

Öz

Estetiğin, sanatın, felsefenin, ahlakın, bilginin ve varlığın konusu olan güzellik, insanın doğumundan ölümüne kadar rağbet gösterdiği değerlerden biridir. Hayatta hedef olmaya layık olan bu değerın tespiti, ne olduğu ya da ne olmadığı önemlidir. Ayrıca güzelliğin sübjektif ve objektif yönleri bulunmasından ötürü farklı ilimler nezdinde ona ortak bir anlam ve sınır belirlenmemiştir. İslam medeniyetinin ana kaynaklarından olan Kur'ân'ın güzellik hakkında ne söylediği Müslümanlar için önemlidir. Müslümanlar medeniyetlerinin güzellik anlayışını Kur'ân kavramları etrafında şekillendirirler. Bu çalışmada Kur'ân'da güzellikle ilişkisi olan hüsn, tayyib, cemil ve zeyn kavramları mu'cemler ve Kur'ân sözlükleri üzerinden araştırılmıştır. Bu kavramlar, Kur'ân'ın güzellikten neyi kastettiğini anlamamıza katkı sağlayabilir. Ayrıca konu ve mahiyeti itibariyle güzelliğin rivâyet, dirâyet ve işârî tefsirler ışığında nasıl anlaşıldığı konunun anlaşılmasına ışık tutmuştur. Müfessirlerin, âyetlerde geçen kavramların siyâq-sibâkı, rivâyet ve irfânî açıdan nasıl değerlendirdikleri güzelden ziyade güzellik mefhumunun anlamasına yardımcı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Güzellik, Hasen, Tayyib.

A CONCEPTUAL ANALYSIS OF THE QUR'AN'S CONCEPT OF BEAUTY

Abstract

Beauty, which is the subject of aesthetics, art, philosophy, morality, knowledge and existence, is one of the values sought by people from birth to death. It is important to determine this value, which is worthy of being a target in life, what it is or what it is not. In addition, due to the subjective and objective aspects of beauty, a common meaning and border has not been determined by different sciences. What the Qur'an, one of the main sources of Islamic civilization, says about beauty is important for Muslims. Muslims shape their civilization's understanding of beauty around the concepts of the Qur'an. In this study, the concepts of husn, tayyib, jamil and zeyn, which are related to beauty in the Qur'an, have been researched through mu'cems and Qur'an dictionaries. These concepts can contribute to our understanding of what the Qur'an means by beauty. In addition, it has shed light on how beauty is understood in the light of narration, insight and ishâri interpretations in terms of its subject and nature. How the commentators evaluated the concepts in the verses in terms of siyâq-sibâq, narration and wisdom helped to understand the concept of beauty rather than beauty.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Beauty, al-Hasan, al-Tayyib.

* Bu makale *Kur'ân'da Güzellik ve Çirkinlik* isimli doktora tezinden üretilmiştir.

** Vaiz, Diyanet İşleri Başkanlığı.

e-mail: ridvansanur@gmail.com, **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-3837-7383>

Atıf/Citation: Sanur, Rıdvan. "Kur'ân'ın Güzellik Mefhumuna Dair Kavramsal Bir İnceleme". *BAİD* 17 (Haziran 2023), 139-188.

Giriş

Her medeniyetin kendine has estetik ve sanat anlayışına sahip olması, bu iki unsurun insanlığın en temel değerlerinin başında geldiğini gösterir. İnsanın olduğu yerde güzelliğe dair her ne varsa rağbet görmekte, çirkin ve nahoş olan ise terk edilmektedir. Filozoflar güzelliği ontoloji, epistemoloji, ahlak veya sanat gibi farklı alt disiplinler içerisinde incelemişlerdir. Platon (MÖ. 347) güzelliği ilk inceleyen filozof olmuştur. Ayrıca felsefe bilimi de estetiği onunla incelemeye başlamıştır. Güzelin nasıl oluşacağını, sanat eserinde hangi malzemenin kullanılacağını ya da edebiyatta hangi şiir vezninin kullanılması gerektiği ile ilgilenmeyen filozoflar, onun ne olduğu ve neye/nereye ulaşmak istediği üzerinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır.¹ Güzelliği tespit etmeye çalışan kimsenin ontoloji, epistemoloji veya ahlâkın anlam sınırlarını kesin çizgilere ayırması gerekir. Güzelliği araştırmaya çalışan kimse onu bu disiplinlerden her biriyle açıklamaya çalışmalıdır.

Güzelliği araştırma konusu edinen ve Grekçe bir kavram olan estetik “Aistheis/duyum/duyulur algı” ya da “Aishanesthai/duyu ile algılamak, anlamından da anlaşıldığı üzere duyulur algının sağladığı bilgi ile ilgili bilim dalıdır.² Estetik kavramının soyut olan, yani duyuların hissedemediği duyguları nasıl ifade edeceği meçhûldür. Ama Alexander Gottlieb Baumgarten (ö. 1762) estetiği “Açık seçik olan şeylerin ötesinde bulunan tasavvurlar bütünü” diye açıklayarak estetiği salt zihnî bilginin ötesinde duygu boyutunu kapsayan bir disiplin olarak tanımlamıştır.³ Tanımdan da anlaşıldığı üzere estetiksel bilgi, kapalılık ifade edeni temaşa etmeye dayanan bir kavram ve içgörüdür. Estetik, akılsal olandan öte duygusal olandan duygusal olana doğru seyreden bir süreci takip eder. Güzellik ve çirkinlik gibi değerlerin ne olduğunu araştıran estetik, değerleri öğelerine ayıran, iç ve dış yasalarını tanzim eden bir disiplindir.⁴ Estetik kavramının köken olarak Grekçe olması, onun ilk defa Baumgarten tarafından kurulup isimlendirilmiş olmasından gelir. Baumgarten, 1750-1758 yılları arasında yayınladığı *Aisthetica* adlı eseriyle estetiğin temelini atmıştır. Baumgarten, estetiği sistemleştirmekle hocası Christian Wolf’un (ö. 1754) estetik hakkında yaptığı araştırmanın eksikliğini gidermiştir. Wolf, estetiği

¹ Mevlüt Uyanık, *Felsefi Düşünceye Çağrı* (Ankara: Elis Yayınları, 2012), 258.

² İsmail Tunalı, *Estetik* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 19. Basım, 2019), 13; Uyanık, *Felsefi Düşünceye Çağrı*, 257, Adem Çalışkan, “İslâm Estetiği Üzerine Bir Deneme”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/10 (Şubat 1998), 31-34; Aydın Işık, *Din ve Estetik* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2. Basım, 2013), 27.

³ Tunalı, *Estetik*, 15.

⁴ Tunalı, *Estetik*, 15; Işık, *Din ve Estetik*, 29-30; Çalışkan, “İslam Estetiği Üzerine Bir Deneme”, 327.

“Yukarı bilgi yetisini, yani zihnin faaliyetini inceleyen” diye tanımlarken öğrencisi olan Baumgarten ise “Yukarı yeti olan zihne aşağı bilgi yetisi olan duyu bilgisini ekleme” olarak tamamlamıştır. Yani Baumgarten, estetikte sadece mantığın değil, aynı zamanda duyuvarın da etkin olduğunu söylemekle estetiğin anlam çerçevesini genişletmiştir.⁵ Baumgarten estetiği, bilgiyi elde etme kaynağı ve insan zihnindeki konumu açısından temellendirmiştir. Aklın ve iradenin yetkinliğini duyu etkinliği ile harmanlayan Baumgarten, estetiği yavaş yavaş bağımsızlaştırmaya ve duyu yetkinliğini sağlam temellere oturtmaya başlamıştır.⁶

Estetiğin araştırma konusu olan güzelliği Platon “Meydana gelmeyen, yok olmayan, herhangi bir şeye dönüşmeyen, tek, kendi kendine var olan, sonsuz ve en yüksek ide”, Aristoteles (MÖ. 322) “Düzenlilik, uygunluk (simetri/oran) ve belirli bir sınırlılık”, St. Thomas (ö. 1274) “niteliği olan birlik, yetkinlik, uyum ve saydamlığın duyum ile kavranması” ve Shaftesbury (ö. 1713) ise “Hakikatten başka bir şey güzel değildir”⁷ şeklinde tanımlamaktadırlar. Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere güzelliği Platon, soyut ve metafizik açıdan; Aristoteles, simetri yani somut orantı yönünden; Thomas, güzelliğin kendisini değil de nitelikleri üzerinden ve Shaftesbury ise ontolojiyle açıklamaya çalışmıştır. Platon’un “Güzellik karmaşıktır”⁸ dediği gibi güzelliğin anlaşılması ve tanımlanabilmesi son derece karmaşıktır. Güzelliği her filozof anladığı şekilde tanımlamaya çalışmış fakat ortak bir tanım belirlenememiştir. Bu, güzelliğin evrenselleşmesini engelleyen bir durumdur. Güzelliğin farklı tanımlarla gündeme gelmesi, tarihsel olmasından ve hayatın her anında kullanıma sahip olmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Ayrıca güzelliğin bireysel ve evrensel olabilmesi onun ortak bir tanıma sahip olmasını engellemektedir.

Cevizci ise güzelliği “Bir nesnenin, görme ve işitme duyuvarı aracılığıyla algılanıp oran, ölçü, uyuma sahip olup öznede haz ya da estetik beğeni duygusuna yol açan duygusal/zihinsel yetkinliği”⁹ şeklinde tanımlayarak somutsallığı ve duyguyu ön plana çıkarmıştır. Ama Cevizci’nin güzellik tanımına soyut-metafizik-teolojik yönlerinin de olduğunu eklememesi bu tanımının eksik olmasına sebebiyet vermiştir.

⁵ Tunalı, *Estetik*, 13-14; Uyanık, *Felsefi Düşünceye Çağrı*, 257; Çalışkan, “İslam Estetiği Üzerine Bir Deneme”, 325; Demir, *Estetik*, 31-34; Işık, *Din ve Estetik*, 27; Demir, *Estetik*, 60-61.

⁶ Uyanık, *Felsefi Düşünceye Çağrı*, 258; Demir, *Estetik*, 22, 39.

⁷ Uyanık, *Felsefi Düşünceye Çağrı*, 265; Abdulkadir Çüçen, *Felsefeye Giriş* (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016), 298.

⁸ Afşar Timuçin, *Estetik* (b.y. Bulut Yayıncılık, ts.), 222.

⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 1999), 391.

Görüldüğü üzere güzelliği tanımlayan Platon, Aristoteles, St. Thomas ve Shaftesbury'in onu herhangi bir disipline veya alt disipline hapsettikleri görülmektedir. İnsanın fitratında bulunan sanat ve estetik duygusuna Kur'ân'ın bigâne kalması mümkün değildir. Çünkü Kur'ân, ilâhî estetik anlayışını bizlere sunmaktadır. İnsanın fitratına yerleştirilen güzellik ilâhî bir ikramın tecellisidir. İşte bu ilâhî ikram, âyetlerde farklı kavramlarla ifade edilmiştir. Kur'ân'ın, tanımlanması karmaşık olan güzelliğe nasıl baktığını kullandığı kavramların hem sözlükler hem de tefsirler aracılığıyla inceleyip anlamak mümkün olabilir.

Güzellik ve estetik kavramları bütün bilimlerin ortak konularındandır. Bu kavramlar hakkında felsefe alanında yazılmış birçok eser bulunmaktadır.¹⁰ Güzel ve ona dair her ne varsa din tarafından da gerek iyilik, gerek doğruluk gerek de varlık açısından araştırmalara konu olmuştur. Güzellik hakkında yazılan eser ve makalelerin genelde ilk dönem sözlükleri ve tefsirlerden yeterince istifade edilmeden hazırlandığını gördük.¹¹ İşârî tefsirler açısından ise güzelliğin araştırmalara yeterince konu olmadığına rastladık. Bu maksatla hem ilk dönem sözlükleri hem de tefsirler açısından "Kur'ân'ın Güzellik Mefhumuna Dair Kavramsal Bir İnceleme" adıyla bir araştırmayı kaleme aldık.

Bu araştırmamızda Kur'ân'da güzellikle bağlantılı olan kavramlardan yola çıkarak güzelliğin kavramsal çerçevesini ve mahiyetini incelemeye gayret edeceğiz. Güzelliğin kavramsal çerçevesinde sözlük ve filolojik tefsirler açısından araştırmalarda bulunacağız. Özellikle de bu kavramların ilk dönem sözlükleri, vücûh nezâir, furûk, filolojik tefsir ve ıstılah türü eserlerden hareketle güzellikten neyi kastettiklerini irdelemeyi hedeflemekteyiz. Diğer başlığımızda ise rivâyet, dirâyet ve işârî tefsirlerden belirlediğimiz on bir eserle Kur'ân'dan seçtiğimiz ve güzellikle bağlantılı kavramların mahiyetine dair araştırmalarda bulunacağız.

1. Güzelliğin Kavramsal Çerçevesi

İslam medeniyetinin güzellik anlayışını öğrenebilmenin yollarından bir tanesi de ana kaynağı olan Kur'ân'ın ifade ettiği kavramları tahlil etmekten

¹⁰ Narime Atalay, *Kur'an'da Estetik Anlayış* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1992); Ali Haydar Haksal, *Kur'ân-ı Kerim'de Güzel Kavramı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1994); Ayşe Taşkent, *Fârâbî, İbn Sînâ ve İbn Rüşd'de Estetik* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, İslam Felsefesi, Doktora Tezi, 2009).

¹¹ Tuba Tophan, *Kur'ân'da Hasene Kavramı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2008); Ramazan Barman, *Kur'an'a Göre Estetik* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, Doktora Tezi, 2020); Sabah Hamad Smail, *Kur'ân'da Güzellik Nesnel Bir Çalışma* (Karabük: Karabük Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

geçmektedir. Medeniyetimizin güzellik anlayışına kaynaklık eden Kur'ân-ı Kerim'de güzelliğe dair *hsn* (حسن), *cml* (جمال), *tyb* (طيب) ve *zyn* (زين) gibi birçok kavram mevcuttur. Makalemizin bu bölümünde Kur'ân'da geçen ve güzellikle ilişkili olan kavramların mu'cemlerden ve Kur'ân sözlüklerinden istifade edilerek kavramsal çerçevesi izah edilecektir.

1.1. Hsn / حسن

Sözlükler *hsn* (حسن) kelimesine, çirkinliğin ve kötülüğün zıttı (سيئة) olarak iyilik, salih amel, güzel ahlak, güzelleşen nesneye/eşyaya verilen nitelik, güzelleştiren süs, bedensel güzellik, kadının yüz güzelliği, vücudun insanı etkileyen azaları (محاسن / göz, dudak, yüz vb.), kolun omuz ve dirsek arasında kalan kısmı, bedene fayda sağlayan yiyecek, ay, dağ ve Benî Sa'd tepesinin ismi anlamlarını vermişlerdir.¹² Omuz ve dirsek arasının güzelliği et oranının fazla olmasından ötürüdür. Ayın bu kelimeyle ifade edilmesi yüksek ve parlak olması, dağın güzellikle nitelenmesi ise diğer toprak parçalarına göre yüksekte olmasından ötürüdür.¹³ *Hsn*, duygu yönünden insanın hoşuna giden ve arzu edilen her şeyi ifade etmek için kullanılmaktadır. İyilik manasına gelen bu kavram, canı, bedeni ve şartları itibariyle elde edilen nimetlerin insanı sevindirmesine de işaret etmektedir. Erkeğin veya kadının görünüşlerine göre güzellik değerini ifade eden bu kelimenin genellikle göze hoş geleni de ifade etmek için kullanıldığı söylenebilir.

Hsn kelimesinin *hasene* (حسنة), *mübah* (مباح), *adl* (عدل), *vde* (ودع), *kasm* (قسم), *vsm* (وسم), *bhc* (بهج), *cml* (جمال) ve *sbh* (صبح) kelimeleri ile anlam ilişkisi vardır. Bu kelimeye te harfinin (*hasenetün*) dâhil olması belirtilen güzelliğin mübalağa seviyesinde olduğunu ifade etmek içindir. Sevap ve övgüyü gerektirmeyen *mübah* kavramı, farz ve sünnet olan davranışları ifade eden *hasene* kelimesinin kapsamına dâhil olmamaktadır.¹⁴ *Hsn* kavramı, işlenmesine kadir olunan davranış¹⁵ ve hem suret hem de işitsel güzelliği¹⁶ yansıtmakla bahsi

¹² Halil b. Ahmed b el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-ayn* thk. Mehdi el-Mahzûmî ve İbrâhim es-Sâmirî (b.y. Mektebetü'l-Hilâl, ts.), 3/143-144, "hsn"; Ebû Bekir Muhammed b. el-Hasan el-Ezdi İbn Düreyd, *Cemheretü'l-luga* thk. Remzi Münir (Beyrût: Dârü'l-İlm, 1987), 1/535, hsn; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed Ezherî, *Tehzibü'l-luga* thk. Muhammed Avs Mer'eb (Beyrût: Dâru İhyâ et-Türâsi'l-Arabî, 2001), 4/182-185, "hsn"; Ebû Nasr İsmail b. Hammad el-Fârâbî Cevherî, *es-Sihâh tâcu'l-luga ve sıhâhu'l-Arab* thk. Ahmed Abdulğafur Attâr (Beyrût: Dârü'l-İlm, 1987), 5/2099-2100, hsn; Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris, *Mu'cemu mekâyîsi'l-luga* thk. Abdusselâm Muhammed Hârun (b.y. Dârü'l-Fikr, 1979), 2/57-58, "hsn"; Ebû'l-Fazl Muhammed b. Manzûr Mükrem el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab* (Beyrût: Dârü's-Sâdir, 1414), 13/114-119 "hsn".

¹³ Ezherî, *Tehzibü'l-luga*, 4/182-185, "hsn"; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 13/114-119, "hsn".

¹⁴ Ebû Hilâl el-Askerî, *el-Furûku'l-lugâviyye* (Kâhîre: Dârü'l-İlm ve's-Sekâfe, ts.), 222, 228, "hsn".

¹⁵ Askerî, *Furûk*, 234, "hsn".

geçen kavramlardan ayrılmaktadır. Kapsamı itibariyle bütünselliği, tafsilatı, ahlâkî oluşu¹⁷ ve tekrar bakılması durumunda güzelliğinin eksildiği şeyi ifade etmektedir.¹⁸ Önceden suretteki güzelliği ifade eden bu kavram, sonradan anlam genişlemesi sonucu davranışlardaki güzellikler için de kullanılmaktadır.¹⁹

Kur'ân'da güzelliği ifade eden *hsn*, genellikle basiret (ahlak-metafizik) çerçevesinde değerlendirilmiştir. Doğal güzelliğin ortaya çıkması insanların ona muttali olmasıylaadır. Bunun sonucunda insan güzellikle hem cehaletten arınır hem de Allah'ın hikmetine muttali olur. Kur'ân'daki birkaç kullanımında bu kavram, bolluk, genişlik,²⁰ zafer, sevap,²¹ iyilik,²² yakın,²³ güzel söz²⁴ ve mükâfat anlamlarına gelmektedir.²⁵ Kur'ân'da mâzî formunda yirmi, muzârî iki, masdar doksan dokuz, ism-i fâil kırk dört, emrî hâzîr üç ve ism-î tafdil kırk üç olmak üzere hem fiil hem de isim halinde kullanımı yangındır. Güzellikle ilişkisi olan ve Kur'ân'da yüz yetmiş dokuz yerde geçen bu kelime,²⁶ zafer,²⁷ ganimet,²⁸ tevhit, bolluk(yağmur),²⁹ dünyada azaptan kurtulmak (afiyette olmak),³⁰ affetme,³¹ güzel söz söyleme,³² hoşgörü, cennet,³³ evlat sahibi olmak, hayır/iyilik,³⁴ hakikati/doğruyu söyleme, salih amel,³⁵ mükâfat beklemeden

¹⁶ Askerî, *Furûk*, 261, "hsn".

¹⁷ Askerî, *Furûk*, 261, "hsn".

¹⁸ Askerî, *Furûk*, 261, "hsn".

¹⁹ Askerî, *Furûk*, 262, "hsn".

²⁰ en-Nîsâ 4/78.

²¹ en-Nîsâ 4/78.

²² el-A'râf 7/131.

²³ ez-Zümer 39/18.

²⁴ el-Bakara 2/83.

²⁵ Ebû'l Kâsım Râğıp Hüseyin b. Muhammed el-İsfehânî, *el-Müfredât fi garibi'l Kur'ân* thk. Safvân Adnân ed-Dâvudî (Dimaşk: Dârü'l-Kalem, 1412), 235-237, "hsn".

²⁶ el-Bakara 2/58, 83, 112, 138, 195, 201, 236, 245 vdğr. Bkz. Muhammed Fuat Abdalbâki, *Mu'cemül-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim* (b.y. Dârü'l-Kutubi'l-Misriyye, 1945), 202-205, "hsn".

²⁷ Ebû İshâk İbrâhim b. es-Serrî b. Sehl ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve irâbuhu* thk. Abdulcelil Abdehu Şelebî (Beyrût: Âlimu'l-Kutub, 1988), 2/452.

²⁸ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 1/464, 2/79, 371.

²⁹ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 2/279, 368, 3/139; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân 'l-Kur'ân* thk. Ahmed Yûsuf en-Necâtî (Mısır: Dârü'l-Misriyye, ts.), 1/83.

³⁰ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 4/123.

³¹ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 1/477.

³² Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 3/223.

³³ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 2/93, 3/15, 146, 4/150.

³⁴ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 3/40, 82; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân 'l-Kur'ân*, 1/117.

³⁵ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 2/53, 306, 4/76, 149, 306, 386, 398; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân 'l-Kur'ân*, 1/53.

iyilik yapmak, hidayet,³⁶ en yüce olan ve karşılık beklemeden borç verme anlamlarına gelmektedir.³⁷ Kelime âyetlerde fizik, metafizik, teolojik, ontolojik ve ahlak açıdan güzelliğe işaret etmektedir. İyilik ve somut güzelliğin baskın olduğu görülen *hsn* kelimesi, herhangi bir şeye nitelik yapıldığı zaman muteber olanı ifade etmek içindir.

İstilah açısından *hsn* kavramı, fitrata uygunluk, mükemmelliğe nitelik olma ve övgüyle layık olmak üzere üç anlama gelmektedir. Maslahata muvafık olan kelimeyle kişisel mizaç kastedilmemektedir. Bu kavram ilmi, kemâli, övgü, mükâfat kazandıran hususlar için kullanılmaktadır.³⁸ Netice itibarıyla bu kavramın ontolojik, şer'î, işârî ve kalamî açıdan tanımlanabilmektedir. Ayrıca salah-aslah meselesi çerçevesinde değerlendirilen bu istilah, mezheplerin bir şeyin helal olması için şer'î ve akli güzelliğin ana unsurlar olduğunu gösterebilmektedir.³⁹

1.2. Tyb / طيب

Sözlükler *tyb* (طيب) kelimesine, *hbs* (خبث) kelimesinin zıttı, güzel, hoş, helal, temiz yiyecek, lezzetli yiyecek, bolluk, yeşerme, nebatatın yetişmesine elverişli olan toprak, çorak olmayan arazi, orta kalitedeki mal, ezdad olarak içki, tatlı su, yiyeceğin boğazı rahatsız etmeden yutulabilmesi, nikâh, iffetli olma, güzel yaşantı, daha hayırlı olan, dua, güzel söz, şakalaşmak, öfke ve hoşnutsuzluk barındırmayan muamele, ahlakî açıdan adabı muaşerete dikkat etmek, bir şeyi gönüllü olarak yapma, Medine'nin isimlerinden biri ve Hintçe veya Habeş dilinde cennetteki Tûbâ ağacı anlamlarını vermişlerdir.⁴⁰ Hz. Peygamber'in "sağ elle istincâ yapmayı nehyetti"⁴¹ hadisinde kullanılan kelime, insanın

³⁶ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 1/401.

³⁷ Mukâtil b. Süleyman, *el-Vucûh ve'n-nezâir fî'l-Kur'âni'l-azîm* thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2011), 38-41, 51; Ebû Hilâl el-Askerî, *Teshihu'l-vucûh ve'n-nezâir* thk. Muhammed Osman (Kâhire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2007), 177-179; Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *Nüzhetü'l-ayüni'n-nevâzir fî ilmi'l-vucûh ve'n-nezâir* thk. Muhammed Abdülkerim Kâzım er-Râzî (Lübnân: Müessesetü'r-Risâle, 1984), 235-236, 257-260.

³⁸ Ali b. Muhammed Şerif Cürcânî, *et-Ta'rifât* (Lübnan: Dârü'l- Kütübî'l-İlmiye, 1983), 87; Muhammed b. Ali et-Tehânevî, *Mevsû'atu keşşâfu istilâhâtü'l-funûn ve'l-u'lûm* thk. Ali Dahruc (Beyrût: Mektebu Lübnân, 1996), 1/666.

³⁹ Tehânavî, *Istilâhâtü'l-funûn*, 1/667.

⁴⁰ Ferâhidî, *Ayn*, 7/461, "tyb"; İbn Düreyd, *Cemheretü'l-luga*, 1/363, "tyb"; Ezherî, *Tehzibü'l-luga*, 14/29-30, "tyb"; Cevherî, *Sihâh*, 1/173, "tyb"; İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luga*, 3/435, "tyb"; İsfehânî, *Müfredât*, 527-528, "tyb"; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 1/563-567 "tyb".

⁴¹ Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh* thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki, (Beyrût: Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arab, ts.), Tahâret, 65; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdi, *es-Sünen* thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid (Beyrût:

lavaboda pislikten ve kirden temizlenmesi anlamında kullanılmaktadır. Bu kelime tesniye formunda kullanıldığında ağız-cima, nikâh-uyku, içyağı-gençlik, temiz yiyecek-nikâh kastedilmektedir.⁴² Sözlükler bu kavramı, genel bir niteliğe vurgu yaptığı için ontolojik, teolojik ve ahlak açısından değerlendirmektedirler. Özellikle insanın nefesine hitap eden her türden güzellik için *tyb* kelimesinin kullanılması bunu göstermektedir. Kavramın helal anlamında kullanılması teolojik bir dönüşüme uğramasına sebebiyet vermiş ve adeta yiyecek ve içeceğin bu nitelikte olması durumunda tüketilebileceği ön plana çıkarılmıştır.

İsfehânî (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği), *tyb* kelimesinin hoş anlamına gelmekle birlikte asıl anlamının, duyuların ve nefsin lezzetli bulduğu şey olduğunu söylemektedir. Dini anlamda ise hoş yiyecek, tüketilmesi caiz olan ve meşru şekilde temin edilen anlamlarını da ifade etmektedir. Bu kelimedenden türeyen Tûbâ, cennetteki bir ağaca ya da yokluğu olmayan beka, zevali olmayan izzet ve fakirliği olmayan bir zenginlik gibi cennetteki her türlü güzel şeye işaret etmektedir.⁴³ *Tyb* kelimesi Arapça'nın yanı sıra İbranice, Âramca, Asurca ve Süryanice dillerinde de güzel, iyi, bol, faziletli, hayırlı, faydalı ve hoş anlamlarıyla kullanılmaktadır.⁴⁴

Kur'ân'da mâzî formunda üç, masdar kırk beş ve ism-î fâil beş olmak üzere elli üç defa geçen kelime,⁴⁵ mutlak helal,⁴⁶ mümin,⁴⁷ kelimeyi tevhit,⁴⁸ kudret helvası ve bildircin eti,⁴⁹ toynaklı hayvanların yağ ve etleri, lezzetli yiyecek, güzel elbise, cinsel ilişki, devenin iç yağı, eti şer'î boğazlanmaya uygun olan hayvanlar, ganimet ve güzel söz⁵⁰ anlamlarına gelmektedir.⁵¹ Ayrıca Kur'ân'da

el-Mektebü'l-Asriyye, ts.), Tahâret, 4; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvînî, *es-Sünen* thk. Muhammed Fuâd Abdalbâki (b.y. Dâru İhyâ'î'l-Kütübî'l-Arabiyye, ts.), Tahâret, 10, 16.

⁴² İbn Düreyd, *Cemheretü'l-luga*, 1/363, "tyb"; Ezherî, *Tehzibü'l-luga*, 14/29-30, "tyb"; Cevherî, *Sihâh*, 1/173, "tyb"; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 1/563-567, "tyb".

⁴³ İsfehânî, *Müfredât*, 527-528.

⁴⁴ İskender Şahin, *Kur'ân-ı Kerim ve Sâmi Dillerinde Ortak Sözcükler* (b.y. Gece Kitaplığı, 2020), 320-321.

⁴⁵ el-Bakara 2/57, 168, 172, 267; Âli İmrân 3/179. Bkz. Abdalbâki, *Mu'cemü'l-müfehres*, 432-433, "tyb".

⁴⁶ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 1/139, 251; 2/7, 8, 149, 201, 333, 412, 3/218, 260, 4/15; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân 'l-Kur'ân*, 1/253.

⁴⁷ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 1/452, 4/364; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân 'l-Kur'ân*, 1/248.

⁴⁸ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 2/284, 3/15, 162, 260, 4/265.

⁴⁹ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 1/139.

⁵⁰ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 4/37; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân 'l-Kur'ân*, 1/318, 377.

⁵¹ Askerî, *Teshihu'l-vucûh ve'n-nezâir*, 309-311; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-ayün*, 270-271, 417-419.

bu kavram, kadının mihrini kocasına bağışlaması,⁵² temiz olan,⁵³ değerli ve henüz bozulmamış olan mahsul,⁵⁴ cennet,⁵⁵ kinaye yoluyla haramı kastetme,⁵⁶ Hint dilinde cennete bir ağacın ismi ve hayırlı olan⁵⁷ anlamlarına da gelmektedir. Neticede Kur'ân, teolojik, ahlak ve somut olan güzelliği ifade etmek için bu kelimeyi kullanmaktadır.

Istılah açısından *tyb* kavramı *hbs*'in zıttı, Allah'ın nesneye vasıf kılması durumunda noksanlıktan münezzehe olan, afet ve ayıplardan mukaddes olanı irade etmesi ve eşyaya nitelik olması durumunda ise helal olandır. Şayet kul *tyb* ile nitelenirse ahlakî reziletlerden ve kötü amellerden soyutlandığı ve güzel ahlakla süslenmiş olmasını ifade etmektedir. Ayrıca bu kelime, temiz, güzel koku ve bazen helalden daha has olup içeriğinde kerahet şüphesi dahi barındırmayan anlamlarına da gelmektedir.⁵⁸

1.3. Cml / جمل

Sözlükler *cml* (جمل) kelimesine, güzel, hoş, içerisinde sevgi olmayan güzellik, yaratılış ve davranış itibarıyla güzel olan, süslü olan, çirkinliğin zıttı olan, bir şeyi güzelleştirmek maksadıyla süslemek, yaratılışı tam olan, yaratılışı itibarıyla iri olan, ahlakî açıdan güzel olan, azaları iri olan hayvan, uzun ve azametli olan, sekiz veya dokuz yaşındaki deve, köprü ipi, bir balık türü, serçeye benzeyen bir kuş türü, erimiş olan yağın herhangi bir nesneye sürülmesi, kelimelerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan cümle ve insan topluluğu anlamlarını vermişlerdir.⁵⁹ Birçok anlama gelen bu kelime daha çok suret ve manada güzelliği ifade etmek için kullanılmaktadır. Deve için kullanılan kavram, erkek ve dişi deveyi veya sadece erkek deveyi veyahut dişisi olmayan erkek deveyi ifade etmektedir. Kelime, iğne ucundan daha kalın olan iplik, köprü veya gemide kullanılan halatı belirtmektedir. Halat için kullanılmasının sebebi, bir nesneyi çekme ve bir yere bağlama durumunda kuvvetli ve sağlam olmasından ötürüdür.⁶⁰ İbn Fâris (ö. 395/1004) *cml*'nin güzellik ve azamet açısından iki asıl anlamının bulunduğunu, erimiş yağ, halat ve cümlenin bu iki asıl anlamdan biri

⁵² Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 2/12; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân 'l-Kur'ân*, 1/256.

⁵³ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 2/56, 381; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân 'l-Kur'ân*, 1/270.

⁵⁴ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 1/349; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân 'l-Kur'ân*, 1/253.

⁵⁵ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 3/218.

⁵⁶ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 4/444.

⁵⁷ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 3/148.

⁵⁸ Tehânavî, *Istılâhâtü'l-funûn*, 2/1143.

⁵⁹ Ferâhidî, *Ayn*, 6/141-143, "cml"; İbn Düreyd, *Cemheretü'l-luga*, 1/491, "cml"; Ezherî, *Tehzibü'l-luga*, 11/75-76, "cml"; Cevherî, *Sihâh*, 4/1661-1662, "cml"; İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyîsi'l-luga*, 1/481, "cml"; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 11/123-128, "cml".

⁶⁰ Ezherî, *Tehzibü'l-luga*, 11/75-76, "cml"; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 11/123-128, "cml".

ile anlam bağlantısı olduğunu aktarmaktadır.⁶¹ Ontolojik, teolojik ve ahlak açısından kullanılan kelime, somut olan güzelliğin farklı yönlerini ön plana çıkarmaktadır. Sözlüklerde kavram, somut olan, orantılı, hacimli ve işlevsellik açıdan güzelliği ifade etmektedir. Deve, cümle ve halat kelimeleri karşıt nesnelere mukayese edilerek büyüklük ve azametın güzel olmasına dikkat çekmek içindir. İçyağı anlamında da kullanılan kelime işlevselliğın önemini ortaya çıkarmaktadır.

Sözlüklerde *hsn*, *ihsân*, *nbl*, *bhe* ve *srr* kelimeleri ile mukayese edilen *cmI*'nin bu kelimelerle anlam ilişkisi vardır. Bu kavram, insanın davranış, ahlak, mal çokluğu, cismani vb. sebeplerden ötürü değer kazandığı şeyler ve övgüyü gerektiren hoşnutluğu ifade etmek için kullanılmaktadır. Kur'ân'da "Onlarda akşamları otlaktan getirirken, sabahları otlatmaya salıverirken size sergiledikleri bir güzellik de vardır."⁶² âyetinde davarlarının besili olarak döndüğünü gören kimselerin hissettiği güzellik bu kelime ile ifade edilmektedir. *Hsn* kelimesinin eşanlamlısı olarak da kullanılabilen *cmI*, davranış, zarafet, görünüş, asalet, azamet, akrabalık, ahlak ve zâhir durumlar için geçen güzelliği ifade etmesinin yanı sıra suretteki güzelliği de ifade etmektedir. Fiziki açıdan büyüklüğü sebebiyle güzel olan nesnelere bu kelime ile ifade edildiği görülmektedir. Cümlenin kelimedenden daha büyük olması, kalın ipin ince ipten daha büyük olması, devenin diğer hayvanlara nazaran daha büyük olmasından ötürü bu kelimesi ile kullanılmaktadır. Somut güzellik ve kişinin kendisini de güzelleştirmesini ifade etmek için de kullanılabilen bu kavram kişinin görünüşüne, vücudunun orantılı olmasına ve güzelliğine işaret etmektedir.⁶³ Sâmi dil ailesinden Arapçanın yanı sıra İbranice, Habeşçe, Âramca, Asurca ve Süryanice'de *cmI* kelimesi deve anlamında kullanılan müşterek bir kelimedir.⁶⁴

Kur'ân'da on bir yerde geçen ve sadece masdar formunda kullanılan kelime,⁶⁵ erkek deve, gemiler için kullanılan halat,⁶⁶ üzülmeye ve hayıflanmayı barındırmayan sabır,⁶⁷ güzel olma ve hoşnut olma,⁶⁸ toptan nüzul olma⁶⁹ ve eşlerin boşanırken birbirinin hakkına geçmeden ayrılması⁷⁰ anlamlarına

⁶¹ İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-luga*, 1/481.

⁶² en-Nahl 16/6.

⁶³ Askerî, *Furûk*, 194, 262-263, "cmI"; İsfehânî, *Müfredât*, 202-203, "cmI".

⁶⁴ Şahin, *Kur'ân-ı Kerim ve Sâmi Dillerinde Ortak Sözcükler*, 189.

⁶⁵ el-A'râf 7/40; Yûsuf 12/18, 83. Bkz. Abdalbâki, *Mu'cemü'l-müfehres*, 177, "cmI".

⁶⁶ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 2/338, 5/268; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân 'l-Kur'ân*, 1/379, 3/225.

⁶⁷ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 3/96, 5/220, 241; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân 'l-Kur'ân*, 1/39, 54.

⁶⁸ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 3/191.

⁶⁹ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 4/66; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân 'l-Kur'ân*, 2/267.

⁷⁰ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 4/224, 232.

gelmektedir. Kur'ân bu kavrama ahlak açısından yaklaşarak insanların hatalarına karşı güzel ahlakla muameleyi ön plana çıkarmaktadır.

İstilâhî olarak *cml* “letafet ve rızayı gösteren”⁷¹ sıfatlardan olmakla, ahlak açısından değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır. Neticede bu kavram, nesnenin kendisini değil de dolaylı olarak değer katan bir niteliği simgelediğini söyleyebiliriz.

1.4. Zyn / زين

Sözlükler *zyn* (زين) kelimesine شين kelimesinin zıttı, çirkinin zıttı, güzelleşme, süs, takı, toprağın yeşillikle güzelleşmesi ve kendisiyle süslenilebilen her şey anlamlarını vermişlerdir.⁷² Araplar, “benim yüzüm güzelken onun yüzü çirkin” veya “yüzüm ziynettir” deyimlerini kullanarak yüzün güzelliği ve parlaklığı için *zyn* kelimesinin kullanılmaktadır. Toprak, bitirdiği bitki ve yeşillikle ortaya çıkardığı güzelliği ve göz alıcı oluşunu ifade etmek için kullanılan bir kelimedir. Ayrıca “Allah’ım! Yağmurunu yağdırarak yeryüzünün ziynetini çıkar” duasını eden Araplar, toprağın bitki ile yeşermesi için bu kavramı kullanırlar. Adeta toprak bir insan gibi takı ile süslenir ve ziyneti de nebatat ve yeşilliktir.⁷³ Kelimenin aynı’l-fiilinin sahih olması durumunda horozun ibiği için de kullanılmaktadır. “İnciler yüzün güzelliğini süslese de, yüzün güzelliği inciye ziynet/güzellik olur. Hayra emekleyen olursa bizim başışımız ona ziynet olur, Çünkü her başış ziynettir” şiiirini aktaran İbn Düreyd (ö. 321/933), bu kavramın incinin takı olmasını ifade ederek, somut güzelliği ve hediyein ziynet oluşuyla da etiğin güzellik anlayışını dile getirmektedir.⁷⁴ Ayrıca kelime dolaylı yoldan insanın güzelleşmesini sağlayan nesnelere için kullanılmaktadır. Bundan ötürü somut olan güzelliği ifade etmek için başvurulan kavramlardan biridir. Ayrıca toprağın yeşermesi ve insanın yüzünün parlaklığı güzelliğin somut halini yansıtmayı ifade edilmektedir.⁷⁵

İsfehânî *zyn* kelimesini, hem dünyada hem de ahirette insanın hoşnut olduğu, güzel kabul ettiği ve kendisini utandırmayan şeyi ifade ettiğini belirtmiştir. Aynı zamanda bu kelime, özne tarafından bir şeyin güzelliğini ya sözle ya da davranışla tasdik etmeyi gerektirmektedir. Nefsi (ilim ve güzel inanç gibi), bedeni (güç ve uzun boyluluk gibi) ve hârici (mal ve makam gibi) olmak üzere

⁷¹ Cürcânî, *Ta’rifât*, 78.

⁷² Ferâhidî, *Ayn*, 7/387, “zyn”; İbn Düreyd, *Cemheretü’l-luga*, 2/831, “zyn”; Ezherî, *Tehzibü’l-luga*, 13/174-175; İbn Fâris, *Mu’cemu mekâyisi’l-luga*, 3/41-42, “zyn”; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 13/201-202, “zyn”.

⁷³ İbn Düreyd, *Cemheretü’l-luga*, 2/831, “zyn”; Ezherî, *Tehzibü’l-luga*, 13/174-175, “zyn”; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 13/201-202, “zyn”.

⁷⁴ İbn Düreyd, *Cemheretü’l-luga*, 2/831, “zyn”.

⁷⁵ Ezherî, *Tehzibü’l-luga*, 13/174-175, “zyn”; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 13/201-202, “zyn”.

zın kelimesini üçe taksim etmek mümkündür. Kur'ân'da bu kavram bazen Allah'a bazen şeytana isnat edilirken bazen de kimseye isnat edilmeden geçer. Yaratma itibari ile inancı, inançsızlığı ve gökyüzünü kendisine isnat eden Allah, akli muhakeme gerektiren ilmi hususları da kendisine dayandırmaktadır. Allah'ın süslemesiyle kastedilen halk etmesi veya süslü olarak yaratması iken insanın süslemesiyle dekor etmesi veya eşyanın değerini yüceltmek maksadı ile o nesneyi güzellikle nitelemektir.⁷⁶

Bu kelimenin Kur'ân'da yirmi beş yerde mâzî, bir yerde muzârî ve on dokuz yerde de masdar formlarında kullanımı bulunmaktadır. Kur'ân'da kırk dört defa geçen⁷⁷ bu kavram, güzelleştirmek, süs,⁷⁸ aksesuar,⁷⁹ mayetinde bulunan kimseler ve elbise⁸⁰ olmak üzere beş anlama gelmektedir. Ayrıca bu kelime Allah'ın yarattığı nesnelere insan tarafından beğenilmesi ya da miktarından ötürü bir nesneyi beğenme,⁸¹ davranışı veya nesneyi olduğundan farklı göstermek amacıyla süslemek,⁸² mal,⁸³ bayram günü, Aşûre günü,⁸⁴ Allah'ın kâinatı yıldız ile donatması⁸⁵ ve delil ile güzel gösterme⁸⁶ anlamlarına da gelmektedir.⁸⁷

*"Fakat Allah, size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize güzel göstermiş; inkârı, faskırlığı ve (İslam'ın emirlerine) karşı çıkmayı da çirkin göstermiştir."*⁸⁸ âyetinde olduğu gibi Allah güzelliğinin tezyinini kendisine isnat etmiştir. Neticede Kur'ân'da kullanılan kavram, Allah, şeytan ve insan üçgeninde dini anlamdaki güzellik anlayışını ifade etmektedir. Tabi şeytana ve kafire isnat edilmesi mecazi anlamda çirkinliği ifade eden bir kavram olmuştur.

Kısaca Kur'ân'da güzellikle alakalı olarak *sun'* (صنع),⁸⁹ *behic* (بهيح),⁹⁰ *bedi'* (بديع),⁹¹ *huliy* (حلي),⁹² *zuhruf* (زخرف),⁹³ *urf* (عرف),⁹⁴ *acb* (عجب),⁹⁵ *buluğ* (بلوغ),⁹⁶

⁷⁶ İsfehânî, *Müfredât*, 388-390, "zın".

⁷⁷ el-Bakara 2/212; Âli İmrân 3/14; el-En'âm 6/43, 108, 122, 137. Bkz. Abdalbâki, *Mu'cemü'l-müfehres*, 335-336, "zın".

⁷⁸ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 3/15, 192; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân 'l-Kur'ân*, 2/97.

⁷⁹ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 3/372, 4/39-40, 53, 156.

⁸⁰ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 2/332, 333.

⁸¹ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 1/282, 383.

⁸² Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 2/281, 3/9, 269, 4/108, 264, 375,384 , 5/23, 127; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân 'l-Kur'ân*, 1/335, 357, 413.

⁸³ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 3/42.

⁸⁴ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 3/360.

⁸⁵ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 4/298, 382.

⁸⁶ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 5/34; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân 'l-Kur'ân*, 2/366.

⁸⁷ Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Nüzhëtü'l-ayün*, 339.

⁸⁸ el-Hucurât 49/7.

⁸⁹ el-Mâide 5/14, 63; el-A'râf 7/137; Hüd 11/16, 37, 38. Bkz. Abdalbâki, *Mu'cemü'l-müfehres*, 414-415, "sna".

yüsr (يُوسِر)⁹⁷ ve *leyn* (لَيْن)⁹⁸ kavramlarının kullanıldığı söylenebilir. Bu kavramları üçe ayırmak mümkündür. *Hüsn*, *tayyib*, *cemil*, *sun'*, *behic* ve *bedi'* kavramları doğrudan güzelliği ifade etmektedirler. Bu kavramlardan *hüsn*, güzelliğin sıfat ve arızı yönünü yansıtmaktadır. *Tayyib*, şer'î ve fitrî yönü baskın olan bir kullanıma sahiptir. *Cemil* kelimesi güzellik ve simetrik büyüklüğü odak noktası kabul eden bir yapıya sahiptir. *Sun'*ın insan eliyle üretilen eserler için kullanılmasıyla beraber Allah'ın yaratma ustalığını da ifade etmektedir. *Behic* kelimesi Kur'ân'da her ne kadar somut güzellik için kullanılsa da şahit olunan güzelliklere kalbin verdiği duygusal yoğunluğa işaret etmektedir. Son olarak *bedi'* kelimesi durumun veya nesnenin ilk ortaya çıkışında meydana gelen eşsiz güzelliği yansıtmaktadır.

Kur'ân'da kullanılan *zeyn*, *huliy* ve *zuhruf* kavramları harici bir güzellik anlayışını yansıtmaktadırlar. Bu üç kavram insanın veya mekânın takı eşyaları ile güzelleşmesini ifade etmektedirler. Son olarak da *urf*, *acb*, *buluğ*, *yüsr* ve *leyyin* kavramları dolaylı olarak güzelliği ifade etmektedirler. *Urf* kelimesi güzelliğin meşru olan yönünü yansıtmaktadır. *Acb*, benzerleri açısından farklı olanı güzel bulmayı ifade etmektedir. *Buluğ*, *yüsr* ve *leyyin* kavramları ise edebi güzelliği yansıtmaktadırlar.

2. Kur'ân'da Güzelliğin Mahiyeti

Araştırmamızın bu bölümünde Kur'ân'da geçen ve güzellikle ilişkisi olan kavramların rivâyet, dirâyet ve îşârî tefsirlerdeki bilgiler bağlamında değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Âyetlerde, dünyevî güzelliğe bakışının nasıl olduğu, maddî ve manevî güzelliğe yüklenen anlamlar incelenmiştir. Ayrıca

⁹⁰ el-Hacc 22/5; en-Neml 27/60; Kâf 50/7. Bkz. Abdalbâki, *Mu'cemü'l-müfehres*, 139, "bhc".

⁹¹ el-Bakara 2/117; El-En'âm 6/101; el-Ahkâf 46/9; el-Hadîd 57/27. Bkz. Abdalbâki, *Mu'cemü'l-müfehres*, 115, "bda".

⁹² el-A'râf 7/148; er-Ra'd 13/17; en-Nahl 16/14. Bkz. Abdalbâki, *Mu'cemü'l-müfehres*, 216, "hly".

⁹³ el-En'âm 6/112; Yûnus 10/24; el-İsrâ 17/93; ez-Zuhruf 43/35. Bkz. Abdalbâki, *Mu'cemü'l-müfehres*, 330, "zhrf".

⁹⁴ el-Bakara 2/89, 146, 178, 180, 198, 228, 229, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 240, 241, 263, 273. Bkz. Abdalbâki, *Mu'cemü'l-müfehres*, 458-459, "arf".

⁹⁵ el-Bakara 2/204, 221; el-Mâide 5/100; el-A'râf 7/63, 69. Bkz. Abdalbâki, *Mu'cemü'l-müfehres*, 446, "acb".

⁹⁶ el-Bakara 2/196, 231, 232, 234, 235; Âli İmrân 3/20, 40; en-Nîsâ 4/6, 63. Bkz. Abdalbâki, *Mu'cemü'l-müfehres*, 136-137, "blğ".

⁹⁷ el-Bakara 2/185, 196, 219, 280; en-Nîsâ 4/30, 169. Bkz. Abdalbâki, *Mu'cemü'l-müfehres*, 772, "ysr".

⁹⁸ Âli İmrân 3/159; et-Tâhâ 20/44; es-Sebe 34/10; ez-Zümer 39/23; el-Haşr 59/5. Bkz. Abdalbâki, *Mu'cemü'l-müfehres*, 657, "lyn".

Kur'ân'ın tek kutuplu olmayan güzellik anlayışında uhrevî, yani cennetin güzelliği de önemli bir yer işgal etmektedir.

2.1. Dünyevî Güzellik

Kur'ân'ın güzellik mefhumuna yaklaşımı ulûhiyet merkezlidir. Allah'ın güzel olması ve onunla nitelenmesi kendisi açısından güzelliğin külli olmasını ve O'ndan sadır olmasını göstermektedir. Kendisi, *esması*, fiilleri, *ihsanı* vs. güzel olan Allah, onu sadece kendisine hapsetmeyip *Cemâliyle* âlemlere de sunmuştur. Kur'ân, güzelliğin kaynağı ve başlangıcı olarak Allah'a işaret ederek, bizlere güzelliğin arayışında O'ndan başlamamız gerektiğini göstermektedir. İlâhî güzellik anlayışının kaynağı olan Allah, esmâsı, yaratması, kelamı, boyası, bahşettiği imanı, kabulü ve terbiyesi, verdiği hükmü ve ihsânı güzel olandır. Kur'ân güzelliğe ilâhî bir bakış açısı kazandırarak sadece maddî bir anlayışının olmadığını göstermektedir.

Esmâsı güzel olan Allah, insanın kendisini tanıyabilmesi için Kur'ân'da isimlerinden ve sıfatlarından haber vermektedir. Kur'ân, "En güzel isimler Allah'ındır; bu güzel isimlerle O'na dua edin, O'nun isimleri hakkında doğru inançtan sapanları kendi başlarına bırakın..."⁹⁹ وَيَلِّهِ الْأَسْمَاءَ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْرَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ vb. âyetlerde¹⁰⁰ Allah'ı güzel isimlerle nitelemektedir. Allah'ın *esmâ-i hüsnâ* deyimi ile nitelenmesi doksan dokuz isme sahip olması, O'na ait olması ve yüce olması¹⁰¹ anlamlarına gelmektedir. Allah'ın birden fazla isme sahip olmasını zatın taaddüdünü anlayan müşriklerin iddiası gündeme gelebilmektedir. Ama müfessirler, isimlerin çok olmasının zatın taaddüdünü gerektirmediği üzerinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Hâlbuki isimler Allah için ya alamet ya da sıfat olmaktadır. Yarattıklarının diliyle kendisini niteleyen Allah, böylece kullarının esma ve sıfatla hakikate ulaşmasını hedeflemiştir. Ayrıca isimlerin hüsnâ ile nitelenmesi, zatının kemâline ve hakikate işaret etmektedir.¹⁰² Yani başka

⁹⁹ el-A'râf 7/180. Halil Altuntaş, Şahin, Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meâlî*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Baskı, 2011).

¹⁰⁰ el-İsrâ 17/110; et-Tâhâ 20/8; el-Haşr 59/24.

¹⁰¹ Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmiu'l-l-beyân fi te'vilil-Kur'ân* thk. Mahmud Muhammed Şâkir (b.y. Müessesetü'r-Risâle, 1420), 13/281-282, 17/580-581, 18/274; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâturîdî, *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, thk. Mecdi Bâsülüm (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2005), 5/98-99, 7/129, 270, 9/606; Cârullah Ebû'l-Kâsım Mahmud b. Amr b. Ahmed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizit-tenzil* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-Arabî, 1407), 2/180, 700, 3/53; Ebû'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesîr el-Kureyşî, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm* (Dımaşk: Dârü's-Selâm-Dârü'l-Feyhâ, 1998), 3/514, 5/128.

¹⁰² Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 13/281-282, 17/580-581, 18/274; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 3/514, 5/128; Muhammed Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tûnus: Dârü't-Tûnusiyye, 1984), 9/185-188, 15/236-237, 16/592, 28/126.

varlıklar için bu sıfatlar hakikati ifade etmemektedir. Güzel olan Allah'ın yarattığı insan ve âlemin güzel olmaması gariptir. Çünkü güzelden sadır olacak olan da güzeldir. Âlem bütüncül bir şekilde güzelliği yansıtırsa her bir cüzü de kendi başına güzelliği yansıtmaktadır. Âlemin ve insanın güzelliği onu var edene ulaşmaya ve tanımaya götürmektedir. İnsanın bu ulaşma ve tanıma gayretinde başarılı olması için Allah, güzel olan isimlerinden haberdar olması gerekir.

Esmâ-i hüsnâ deyimine Allah'ın insanda manevi açıdan *vahdet* ve *kesret* olarak tezahür etmesi¹⁰³ veya *müşâhede* ve *mukâşefe* kavramlarıyla beyan edilebilmektedir. Kul zikirle önce müşâhedeyle ulaşarak noksanlıklardan sıyrılmakta ve Allah'ın *Celâl*'ini ve *Cemâl*'ini de keşfedebilir.¹⁰⁴ Netice itibarıyla *Cemîl* olan Allah, cemâl insanı yaratmıştır.¹⁰⁵ Görüldüğü üzere işârî yorumda bulunan müfessirlerin *esmâ-i hüsnâ*'ya bakışı insanın kendisi ve âlemlerle olan ilişkisi sonucunda Allah'ı *müşâhede* etmesi olarak değerlendirmişlerdir.

Kur'ân, "Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah çok yücedir..." فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ Allah'ı en güzel şekilde yaratan olarak nitelemiştir.¹⁰⁷vb. âyetlerde الْخَالِقِينَ¹⁰⁶ Bu âyette Allah'ın *ahsenu'l-hâlikin* olması, mahlûkatı güzel yaratması,¹⁰⁸ yardım almadan ve başkasından öğrenmeden var etmesini¹⁰⁹ ifade etmektedir. Mahlûkatın güzelliğini ifade etmek için de kullanılan bu deyim Allah'ın mükemmel yaratma kudretini yansıtmaya evladır. Tabi bu âyet, kudreti ve lütfu ile nutfeyi bir halden diğer hale dönüştüren Allah'ın insanı yaratılış itibarı ile en güzel surete dönüştürmesini zımnen olsa da ifade edebilmektedir. O'nun güzel yaratması, ihsanda bulunması ve her şeyi övgüye değer yaratması ve ayıpsız var etmesi demektir. Çünkü Allah'ın yaratma kudretinin güzellikle nitelenmesi hem güzelliğe hem de kemâl sıfatlara sahip olduğunu haber vermek içindir.

¹⁰³ Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Acîbe, *el-Bahru'l-medid fî tefsiri'l-Kur'âni'l-mecid* thk. Ahmed Abdullah el-Kureyşî (Kâhire: Müessesü'r-Risâle, 1419), 2/285-286, 3/374, 7/19.

¹⁰⁴ Abdülkerim b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât* thk. İbrâhim el-Besyûnî (Mısır: Hey'etü'l-Misriyye, ts.), 1/590-591, 2/374, 447, 3/568.

¹⁰⁵ "إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ" "Allah güzeldir/Cemildir, güzeli/Cemâli sever" Müslim, İmân, 147; İbn Mâce, Dua, 10.

¹⁰⁶ el-Muminûn 23/14.

¹⁰⁷ es-Secde, 32/7; es-Saffât 37/125.

¹⁰⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/19, 20/170-172, 21/96, 23/305; Mâtürîdî, *Te'vilât*, 7/456-457, 8/330-332; Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/178, 508-509; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 5/468, 6/360; İsmail Hakkî el-Bursevî, *Rûhu'l-beyân* (Beyrût: Dârü'l-Fikr, ts.), 6/72, 7/110-111, 481; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/25, 21/215-216, 23/167.

¹⁰⁹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/19, 20/170-172, 21/96, 23/305; Mâtürîdî, *Te'vilât*, 7/456-457, 8/330-332; Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/178, 508-509; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 5/468, 6/360; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 6/72, 7/110-111, 481; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/25, 21/215-216, 23/167.

Kur'ân, kemâl sıfatlara sahip olan Allah'ı bırakıp, zayıf, çirkin surette olan ve mahlûk olan putlara ibadet edilmesini yermiştir.¹¹⁰ Çünkü insandan başlayıp bütün kâinatı olması gerektiği halde yaratana hürmetsizlik yapılması son derece yanlıştır.¹¹¹

Küfrün, çirkinliğin ve şeytanın Allah tarafından yaratılmadığı iddiası için “O her şeyi güzel yaratmış...”¹¹² âyeti delil olarak gösterilse de hiçbir şey yaratılışında kötü ve çirkin olmamıştır.¹¹³ Çünkü bu değerlendirmeler insanı bağlayan değerlerdir. Allah tarafından nesnenin veya mahlukâtın kötülüğü ve çirkinliği söz konusu değildir. Her mahlûk kendi içerisinde hikmet ve maslahat barındırdığı için güzel yaratılmıştır.¹¹⁴

İnsanın güzel yaratılışını Allah'ın huzuruna münasip olmasıyla ilişkilendirmek mümkün olabilir. Allah'ın kudretini ve hikmetini görebilen insan, aklını kullanır ve sanatkârını bilir. İnsanın kâmil ve muazzam bir eseri olması, Allah'ın suretinden yaratılması ve kendi vasıflarıyla onu donatmasıdır.¹¹⁵ Netice itibarıyla Allah'ın güzellikle nitelenmesi; yücelik, mükemmellik, farkında olarak yaratma ve kâdir-i mutlak sıfatlarını ön plana çıkarmaktadır. İnsan ve mahlukâtın güzelliği ise işlevsellik, oran-orantı, somut ve soyut olarak ilâhî güzelliğin bir yansımasıdır.

Kur'ân, “Size şekil veren, şeklinizi de güzel yapan...”¹¹⁶ ve “Size şekil verdi, şekillerinizi de güzel yaptı...” âyetlerinde Allah'ın güzel ¹¹⁷ *وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوْرَكُمْ* suret vermesi, kulunu en kâmil şekilde yaratması, kıvamında ve kendi güzelliğinden bahşederek¹¹⁸ yaratmasıdır. Allah'ın güzel suret vermesini *vahdâniyete* ve *ulûhiyete* elverişli yaratma¹¹⁹ şeklinde açıklamak, manevî suret olan ruh ve akıl ekseninde değerlendirmek olsa da insanın zâhiri ve bâtını kemâline işaret etmektedir. Sûfi müfessirler ise Allah'ın güzel surette yaratmasını, marifet nurlarıyla donatması, *Cemâl* ve *Celâl* nurlarını

¹¹⁰ es-Saffât 37/125.

¹¹¹ İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/25, 21/215-216, 23/167.

¹¹² es-Secde 32/7.

¹¹³ Mâturîdî, *Te'vilât*, 7/456-457, 8/330-332.

¹¹⁴ Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/178, 508-509.

¹¹⁵ İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 5/148, 7/56-57; 3/565, 4/388-389.

¹¹⁶ el-Mü'min 40/64.

¹¹⁷ et-Teğâbûn 64/3.

¹¹⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21/410, 23/416; Mâturîdî, *Te'vilât*, 9/47, 10/32; Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/176, 546-547; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 27/530, 30/552; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ânî'l-azîm*, 5/275, 7/156, 8/135, 586; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 5/148, 7/56-57; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 8/205, 10/6-7; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 24/190-191, 28/265.

¹¹⁹ Mâturîdî, *Te'vilât*, 9/47, 10/32; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 27/530, 30/552. *ولقد كرّمنا بني آدم* el-İsrâ 17/70.

giydirmesi,¹²⁰ kudretinin kemâline ve celâline şahit olması için ona bâtinen suret vermesi¹²¹ ve semâvî ruhlar huzurunda yarattığı tek mahlûkat olması¹²² şeklinde değerlendirmişlerdir. Görüldüğü üzere sûfiler Allah'ın güzel yaratmasını somut yerine manevî ve bâtin açıdan değerlendirmişlerdir. Netice itibariyle Allah'ın güzel suret vermesi, insana zâhiri açıdan mutedil beden bahşetmesi ve bâtini olarak ise ruh vermesidir. Âyetlerin siyaki değerlendirildiğinde Allah'ın insanı bir damla sudan yaratıp, nutfeye dönüştürmesi ve ona beden bahşetmesiyle beden maddeden yaratılma sürecinden bahsedildiği anlaşılmaktadır. Bununla beraber Allah, insanları bir et ve kemik yığını olarak yaratmamıştır. Çünkü âyetler insanın bedeninde dahi nice güzelliklerin olduğu, bunların nereden ve kimden geldiğini ortaya koymaktadır.

Kur'ân'da evrenin yaratılma süreci ve sonrasındaki konumu itibariyle gök ve yeryüzü ayrı bir öneme sahiptir. Göklerin ve yeryüzünün yaratılışı hakkında geçen "O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır..."¹²³ *بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ* âyetlerinde Kur'ân, Allah'ın gökleri ve yeri aslı ve benzeri olmadan ilk yaratan olarak nitelemektedir. Hacimleri itibariyle büyük olan gökleri ve yeri eşsiz sanatıyla ve kudretiyle vücuda getiren Allah, onları maddesiz ve başkasından destek almadan yaratmıştır.¹²⁴ *Bedi'*, Allah'ın hem ulvi-süfli âlemi yardımsız ve maddesiz yaratması hem de onları herhangi bir kanun olmadan halk etmesi şeklinde açıklamıştır.¹²⁵ Mâturîdî, Râzî ve İbn Âşur (ö. 1973) Allah'ın eşsiz bir yaratıcı olmasını ifade eden el-Bakara, 2/117 ve el-En'âm, 6/101 âyetlerini Hristiyanlığın teslis inancıyla bağdaştıranları eleştirmişlerdir. Teslisin cüzü görülen Hz. İsa'nın babasız yaratılmasının ulûhiyete yorumlanması Allah'ın *bedi'* olmasına aykırıdır. Çünkü Allah'ın *bedi'* olması hem mahlûk olmadığına hem de evlat sahip olmadığına¹²⁶ işaret etmektedir. Güzelliği ifade eden *bedi'*, Allah'ın eşsizliğini mahlukâta indirgeme yanılıgısına mani olmaktadır. Netice itibariyle Allah'ın azametli nesnelere yaratması güzellikle ilişkilidir. Bu kök, bazı müfessirler tarafından Allah'ın evlat sahibi olmamasına delil olarak kelim konusuna dâhil edilmiştir.

¹²⁰ İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 5/148, 7/56-57.

¹²¹ Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 3/314, 593.

¹²² Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 8/205, 10/6-7.

¹²³ el-Bakara 2/117; el-En'âm 6/101.

¹²⁴ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 2/540-541, 11/11; Mâturîdî, *Te'vilât*, 1/448, 4/195; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/53; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 1/398, 3/308; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 1/157-158, 2/152; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 1/214, 3/76; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/686.

¹²⁵ İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 1/157-158, 2/152.

¹²⁶ Mâturîdî, *Te'vilât*, 1/448, 4/195; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 4/24, 13/92-93; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/686-687.

Allah hakkında kullanılan ve güzellikle ilişkisi olan kavramlardan biri de sanattır. *Kudret-i ilâhinin* ihtişamını gösteren sanat kökü, sadece terkip ve icat anlamlarıyla daraltılamayacak ölçüde geniş bir kavramdır. Mutlak fiili ifade eden sanat, sanatkâr ve usta için de kullanılmaktadır. Kâinatı ve içerisindeki mahlukâtı var eden ve düzeni sağlayan Allah, “*Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır.*” âyetinde yaratıcılığının letafetine ¹²⁷ *صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي أَنْقَضَ كُلَّ شَيْءٍ* ve sanatkârlığına işaret etmektedir. Âyetin sibâkında surete üfürmenin zikredilmesi sanatın mahiyetini ve oluşumunu göstermektedir. Mahlukât, Allah'ın sanatının azametini ve ihtişamını yansıtmaktadır. Bu sanat, âlemin düzeninin bozulmaması, hikmet ve gaye esaslarından ötürü sağlam olmasıdır. Allah'a isnat edilen sanat kökünden maksat yarattığı mahlûkatın cevherini güvenilir kılmasıdır. O'nun sanatının eşsiz olması kudretiyle yarattığı nesnelere hikmet, sevap, ceza ve doğruluk barındırmasının göstergesidir.¹²⁸ Araplar, sanatçıyı hâlık olarak isimlendirmektedirler. Tabi Allah'a ait olan yoktan var etme herhangi bir insana isnat edilemediği gibi O'nun kulunu sanat eseri hüviyetinde yaratmasına temas etmektedir.¹²⁹ Dolayısıyla insan her zaman duygu ve düşüncesini sanatsal açıdan ifade etmeyi ister. Allah, insanı maddî ve manevî boyutta sanatsal değerlere uygun bir şekilde yaratmıştır. Bununla birlikte insana bu noktada sınırlarını gösteren Allah, mahlukâtı maddî surette ve manevî ruhanilikle sanatsal açıdan yaratmakla en büyük sanatkârın kim olduğunu göstermiştir.

Allah insanı yarattıktan sonra bir başına bırakmayıp onu güzellikle nitelenen sözleriyle desteklemiştir. Kur'ân, “*Sabırlarına karşılık Rabbinin İsrâiloğulları'na verdiği güzel söz yerine geldi.*” ¹³⁰ *وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا* âyetinde sözün güzellikle tamamlanmasını ifade etmektedir. Bu âyette geçen *Rabbin güzel sözü*, Yahudilere karşı adaletle hükmetmesi, yardım etmesi, zafer bahşetmesi ve vaat ettiği toprakları onlara bırakması anlamlarına gelmektedir.¹³¹ Kur'ân'da Allah'ın güzel sözünü tamamlamaması vaat edilen güzelliklere aykırı bir durumun olmasını ifade etmektedir. Kendi kelamını güzellikle niteleyen Allah, kullarının yararına olacak adalet, vaat ve yardım gibi konuları ifade etmek için güzel sözü kendisine isnat etmiştir. Allah'ın güzel sözü ahitle ilişkilendirilmesi Allah için zilletin katılığına sabreden başına irfan

¹²⁷ en-Neml 27/88.

¹²⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 19/506; Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/387; Râzi, *Mefâtihu'l-ğayb*, 24/574; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, 6/217; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 4/ 225; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 6/376.

¹²⁹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/19; Mâturîdî, *Te'vilât*, 7/456-457.

¹³⁰ el-A'râf 7/137.

¹³¹ İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 2/253; Bursevî *Rûhu'l-beyân*, 3/ 224; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 9/78.

şapkasının giydirileceği, düşmanlarının onunla alay edemeyeceği¹³² şeklinde anlaşılabilir. Netice itibarıyla Allah'ın kullarına olan vaadi ve vaatlerini yerine getirmedeki durumu güzellikle nitelenmiştir. Bir bakıma O'nun vaadine sadık olması güzelliğinin kullarına yansması olarak gözükmektedir.

Allah'ın güzellikle ilişkisi olan hususlardan biri de insana bahsettiği fitrat ve dindir. Fitratı yaratan ve dini inzâl eden Allah, insanın güzeli bulmasında ona yardım etmiştir. Kur'ân, "Allah'ın boyasıyla boyandık. Boyaca O'ndan daha güzel olan kim vardır?" âyetinde Allah'ın ¹³³ صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً¹³³ bahsettiği din, fitrat vb. anlamlarına gelen *sbğ* kökünü güzellikle nitelendirmiştir. Bu âyette Allah'ın en güzel dini indirmesi, kullarını din ile temizlemesi, güzel söz, en güzel fitratı yaratması vb. anlamlar kastedilmiştir.¹³⁴ Hristiyanların doğan çocuklarını su ile kutsayıp günahlarından arındırmasına işaret eden bu âyette Allah, suyun değil de İslam'ın ve fitratın insanı temizlediğine vurgu yapmıştır.¹³⁵ İnsanın da âlemin de maliki Allah olup kullarının nasıl arınacağını ve hidayete nasıl varacaklarını bu âyetle ifade etmiştir. Böylece arınmayı ve hidayeti kendisine isnat etmiştir. Ayrıca Allah, insanlar tarafından belirlenen yol veya yöntemlerle değil de kendisi tarafından bildirilen söylem ve tavırlarla güzelliğe ulaşılacağını da beyan etmiştir.

Âyetin işârî yönüne zâhir boyasının tevfiğe olan etkisi, ruhun ve esrarın boyası ise tahkik nuru olduğunu söylemekle¹³⁶ *sbğ* köküne manevî bir anlam yüklenebilir. İmanın kalbe boya olabilmesi için azaların salih amel işlemesi veya velinin müntesibine iman boyasına nasıl ulaşacağını gösterebilir.¹³⁷ Neticede Allah'ın boyasını iman, kalp ve velayet çerçevesinde değerlendirilmekte ve bu, irfânî olgunlaşmanın gereği olarak anlaşılmaktadır. Ayrıca Kur'ân'da Allah'ın hüküm vermesi,¹³⁸ imanı sevdirmesi,¹³⁹ Hz. Meryem'i adak olarak kabul etmesi

¹³² Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 1/561.

¹³³ el-Bakara 2/138.

¹³⁴ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 3/118-120; Mâtürîdî, *Te'vilât*, 1/578-579; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/196; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 4/75-76; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 1/450; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 1/170; Bursevî *Rûhu'l-beyân*, 1/243; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/742, 745.

¹³⁵ Hz. Yahya nasihatte bulunduğu kimselere tevbe ettikleri takdirde Ürdün nehrinde yıkanmalarını emretmiştir. Bu emre dayanan manevî arınmayı Hristiyanlar, ma'muziyye veya ma'mudiyye veyahut ta'mit (Hz. İsa'nın doğumun yedinci gününde yıkanma) diye isimlendirilmişlerdir. Daha geniş bilgi için bkz. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 1/118-120; Mâtürîdî, *Te'vilât*, 1/578-579; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/196; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 4/75-76; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/742, 745.

¹³⁶ Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 1/130.

¹³⁷ İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 1/171-172

¹³⁸ el-Mâide 5/50. Bu âyette geçen Allah'ın güzel hüküm vermesi, hüküm vermede ve yasaklamada daha adil olması, kendisinden başka adaletle hüküm vericinin olmaması ve güzel beyanda bulunmasıdır. Hükümlerin güzelliğinden murat edilen de hakikat, ulûhiyet,

ve yetiştirmesi,¹⁴⁰ dünya¹⁴¹ ve ahirette kuluna ihsânda bulunması¹⁴² şeklinde O'nu güzellikle nitelemiştir. Öz olarak söyleyecek olursak Allah, insanı bir başına bırakmayıp, fitratla, dinle, nübüvvet ve kitapla desteklemiştir. Bu desteklere rağmen Allah, imanın sevdirmesi ve süslenmesi konusunda da kulundan desteğini esirgememiştir. Çünkü dünya ve ahiret mutluluğu için imanın korunması gerekir.

rububiyet ve tevhit açısındandır. Daha geniş bilgi için bkz. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 10/394; Mâturîdî, *Te'vilât*, 3/537; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 12/375; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 3/131; Bursevî *Rûhu'l-beyân*, 2/401.

¹³⁹ el-Hucûrât 49/7. Bu âyette Allah, imanı kendisine isnat etmekte, kulun kalbine sevdirdiğini ve tezyin ettiğini beyan etmektedir. Allah'ın müminlere olan desteği, onların kalbini imana açması, ısındırması ve kabulü konusunda şüphelerini gidermesidir. Daha geniş bilgi için bkz. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 22/290; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 28/101; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 7/532; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 5/422; Bursevî *Rûhu'l-beyân*, 9/172; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 26/237.

¹⁴⁰ Âli İmrân 3/37. Âyette geçen güzellikle kabul etmekten maksat, Allah'ın Hz. Meryem'in annesinin adağını kabul etmesi, onu ve zürriyetini şeytandan koruması, erkek olmamasına, küçük olmasına ve hizmete uygun halde olmamasına rağmen hizmetine kabul etmesi ve düşmanın çirkin sözlerine aldırma anlamlarına gelmektedir. Güzel yetiştirmesinden maksat ise Allah'ın Hz. Meryem'in rızkını, terbiyesini ve korumasını üstlenmesidir. Daha geniş bilgi için bkz. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 6/344; Mâturîdî, *Te'vilât*, 1/358-359; Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 1/237-238; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/358; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 8/205-206; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 2/35; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 1/347-349; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 2/27; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 3/235.

¹⁴¹ el-Bakara 2/201; Yûsuf 12/100 vb. âyetler. Bu âyetlerde geçen h-s-n kavramı birçok yerde salih ameli ifade etmesinin yanı sıra Allah'ın kuluna bu dünyada verdiği maddî-manevî güzellikleri ifade etmek için de kullanılmaktadır. Allah'a isnat edilen h-s-n kavramı, Allah'ın salih kullarına güzel muamelesi, zafer bahşetmesi, ilim vermesi gibi nimetleri ifade etmektedir. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16/275; Mâturîdî, *Te'vilât*, 4/509, 553, 5/77, 385, 386, 6/507, 592, 7/491, 8/121; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/248, 407, 538, 2/132, 165, 173, 208, 278, 435, 455, 506, 513, 526, 606, 617, 643, 704, 3/201, 294, 371, 442, 4/200, 221; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 5/336-338; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 1/400; 2/265, 276, 389, 390; Bursevî *Rûhu'l-beyân*, 1/319, 2/85, 3/205, 269, 447; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 2/248, 4/68, 5/143, 9/18, 128, 158.

¹⁴² et-Talâk 65/11. Müfessirler Allah'ın güzel rızık ihsan etmesi, cennette verdiği rızık bereketlendirmesi, yeterli rızık vermesi, kuluna fazlından imanı ve cenneti vermesi, kuluna verdiği şeylerden hoşnut olması, Müslümana dünyada imanı ve ahirette mükâfat vermesi, verdiği nimetlerin sınırsız ve ebedi oluşu ve tazim etmesi şeklinde yorumlamışlardır. Daha geniş bilgi için bkz. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 23/469; Mâturîdî, *Te'vilât*, 10/72; Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/561; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 30/566; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 7/75; Bursevî *Rûhu'l-beyân*, 10/43.

2.1.1. Maddî Güzellik

2.1.1.1. İnsan ve Güzellik

İnsanın sadece manevî yönüne odaklanmayan Kur'ân, onun maddî ve fiziki yönüne de temas etmektedir. Güzellik sadece manevîyata veya ahirete hapsedilecek bir kavram değildir. Kur'ân'ın güzelliğe bütüncül yaklaşım göstermesi ve insanın bu yönüne de dikkat çekmesi önemlidir. Mahlûkatın benzerlerine nazaran oran-orantısının mutedil olması, Kur'an'daki ifadesiyle *eşref-i mahlûkat* kılınması, onu diğer canlılardan ayırmakta ve kâinatın adeta merkezi haline getirmektedir. Bu hususlara Kur'ân'ın değinmesi hem insanın fitratını hem de dünyada bulunduğu şartları göz önünde bulundurduğunun göstergesidir.

Allah, kendisini güzel isimleri olan, güzel suret veren ve eşsiz olarak tanımlamaktadır. Bu itibarla yarattığı insanın suret ve mana açısından çirkin olması Allah'ın sanatına ve kudretine aykırıdır. Kur'ân, "*Muhakak biz insanı en güzel kıvamda yaratmışızdır.*" âyetinde Allah'ın ¹⁴³ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ insanı *ahsen-i takvim/en güzel kıvamda yaratmasından* bahsetmektedir. Bazı müfessirler âyette bahse konu olan *ahsen-i takvimi*, insanın Allah'ın vahdaniyetinin ve ulûhiyetinin işaretlerini en sağlam ve doğru şekilde müşahede edebilmesi, te'lif ve itidalin gerektirdiği kıvamda olması, marifet ve temyiz ehli olarak yaratılmış olması gibi manevî yönünü ön plana çıkaran değerlendirmeler yapmışlardır¹⁴⁴. Bazı müfessirler de insanın dünyevî işleri gidermeye uygun bir bedende yaratılması, şeklinin ve suretinin mutedil olması, azaların eşit orantılı olması sonucu meydana gelen güzellik vb. şeklinde yorumlamışlardır.¹⁴⁵ Bu değerlendirmelerin insanın manevî yönüne ve suretine yoğunlaştığı görülmektedir. Allah sadece insanı güzel bir kıvamda yaratmamış aynı şekilde diğer mahlûkatı da güzel yaratmıştır. Fakat insanı güzellik bakımından diğer canlılardan ayıran en önemli farkı aklî ve ruhî melekelerle sahip olmasıdır. Bu iki husus, insanın suret güzelliğine ilaveten Allah'ın bahsettiği faziletler cinsindedir. Nitekim bu duruma "*biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık*"¹⁴⁶ âyeti de işaret etmektedir. Taberî ve Zemahşerî, Tîn sûresinde¹⁴⁷ geçen âyeti maddî boyuta hamlederek anlamışlar ve âyete "*insanın en güzel surette ve mutedil yaratılması*" şeklinde mana

¹⁴³ et-Tîn 95/4.

¹⁴⁴ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 24/506-508; Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/774.

¹⁴⁵ Mâturîdî, *Te'vilât*, 10/573; Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 3/746; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 32/212; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 8/435; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 7/325-326; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 10/468; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 30/422-427.

¹⁴⁶ وَمَلَأْنَا كَرَمَاتِنَا مِنِّي آدَمَ el-İsrâ 17/70.

¹⁴⁷ et-Tîn 95/4.

vermişlerdir.¹⁴⁸ Öte yandan Mâturîdî, Kuşeyrî, Râzî, İbn Acîbe, Bursevî ve İbn Âşur ise âyete insanın güzel yaratılmasını şekilsel ve fiziksel açıdan değil de aklı, ruhî ve selim fitrat sahibi olması yani manevî ve bâtını ayrıcalıklarla yaratılması şeklinde değerlendirmişlerdir. İman nimetine ulaşan insan, küfre de düşebilmektedir.¹⁴⁹ Esasen insanın hem suret ve şekil, hem de akıl, edep ve ilim sahibi olması bakımından güzel yaratılması minvalinde bir yorum daha kapsayıcı gözükmektedir. Her ne zaman insanın yaratılış serüveni bahse konu olsa genelde onun fiziksel özellikleri ön plana çıkarılmaktadır. Hâlbuki insanın fiziksel özelliklerinin imtihan dünyasına zaten elverişli olması gerekir. Bundan ötürü fiziksel özellikleri olmayan insanın da imtihana uygun bir ortam bulabilmesi mümkün değildir. İnsanın somut özellikleri de dünya ve içerisindeki diğer mahlûkat gibi akla ve ruha hizmet etmesi için yaratılmıştır. Akıl ve ruhun huzura ereceği yer ahiretten başka bir yer değildir. Ahiretteki huzur için insanın maddeyi aşip mana boyutu olan akıl ve ruhla hareket etmesi gerekir.

İnsanların dış görünüşü başka birilerini etkileyebilmektedir. Hz. Peygamber de karşılaştığı bazı münafıkların kalıplı, iri, yakışıklı olması ve güzel yüzlü olmalarından etkilenerek doğru söylediklerine kanaat etme eğiliminde olmuştur. Kur'ân, bu hususta şu âyete dikkat çekmiştir: *“Onlara şöyle bir baktığında dış görünüşleri sana iyi bir izlenim verir.”*¹⁵⁰ وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ Bu âyette geçen *“تُعْجِبُكَ”* ifadesindeki *acb* kökü, garipliğinden ötürü bir şeye nefsin tazimde bulunması, nefsin şaşırtmasından ötürü hayrete düştüğü şey, cüsse olarak iri, güzel suretli, tatlı dilli, fasih konuşabilen ve münazarada bulunmayı iyi bilen anlamlarında kullanılmaktadır.¹⁵¹ Allah tarafından güzel suret ve beyan bahşedilen kimse münafık olsa da muhatabını etkileyebilmektedir. Münafıkların bedensel güzelliğinin insanı etkilediği görülmektedir. Özü itibariyle somut açıdan bedenler güzel olabilir. Ama somut güzellik bir başına yeterli değildir.

Tarih boyunca kadınlar somut güzelliğinin sembolü olmuştur. Erkek, bir kadının güzelliğine kayıtsız kalamadığı gibi kadın da güzel olmayı hedeflemektedir. Kur'ân, *“Şundan emin olun ki imanlı bir cârîye, güzelliği hoşunuza giden müşrik bir hür kadından iyidir... Şundan da emin olun ki imanlı*

¹⁴⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 24/506-508; Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/774.

¹⁴⁹ Mâturîdî, *Te'vilât*, 10/573; Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 3/746; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 32/212; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 7/325-326; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 10/468; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 30/422-427.

¹⁵⁰ el-Münâfikûn 63/4.

¹⁵¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 23/395; Mâturîdî, *Te'vilât*, 10/21; Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/540; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 30/547; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, 8/126; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 7/48; Bursevî *Rûhu'l-beyân*, 5/532; İbn Âşur, *Tahrîr*, 28/238-239.

bir köle, yakışıklılığı hoşunuza giden müşrik bir hür kişiden daha iyidir.”¹⁵² ve “Güzellikleri hoşuna gitse bile başka eşlerle değiştirmen de helâl olmaz.”¹⁵³ âyetlerinde erkeğin kadının fiziksel olan özelliklerinden hoşlandığını ve etkilendiğini ifade etmiştir. Bu âyetlerde, kadının fiziki güzelliğinin yanı sıra nesep, hürriyet ve zenginlik gibi özellikleriyle erkeği etkilemesi ve fitratın ondaki bu özellikleri, güzel görmesi şeklinde değerlendirilmektedir.¹⁵⁴ Bahse konu olan âyetlerde fiziki açıdan güzellik anlayışının tek başına yeterli olmadığı hatırlatılmaktadır. Bu âyette geçen güzellik¹⁵⁵ tevhit üzere iman etmiş olan nefis¹⁵⁶ ve diğer âyeti¹⁵⁷ ise irfân hakikatine sahip bir kimse ile nikâhlanmanın ledunnî ilimlerin esrarına dâhil olacağı¹⁵⁸ şeklinde bir betimlemede bulunmak da mümkündür.

2.1.1.2. Servet ve Güzellik

Kur’ân kadınların güzelleşmek için ziynet eşyası kullanmasından da bahsetmektedir. *“Kimseye süslerini göstermesinler... Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar...”¹⁵⁹ ve “Evlenmekten umudunu kesmiş yaşlı kadınların, ziynetlerini göstermeden ve açılıp saçılmadan giysilerini çıkarmalarında onlar için bir sakınca yoktur...”¹⁶⁰ âyetlerinde Kur’ân, kadınların güzelleşmek için ziynet kullandıklarından haber vermektedir. Bu ayetlerde geçen ziynet, kadının kendisi ile süslediği madeni takılar, elbise ve sadece kocanın göreceği gizli süslerdir.¹⁶¹ Ziynet, madeni olsun veya olmasın takı eşyaları için kullanılan, özellikle de kadınlara mahsus olan ve güzelleşmek amacıyla elde edilen nesnelere dir. Allah, insanın, özellikle de kadının göstermekten zevk alacağı takıların bir kısmını gizlemesini emretmiştir. Kur’ân da bunu ziynet olarak isimlendirmiştir. Kendisi ile güzelleşmenin hâsıl olduğu ziynet, fitrî ve müktesep olabilir; yüz, eller, boy vb. azalar yaratılıştan ziynet olurken elbise, takılar vb. mücevherler ise müktesep*

¹⁵² el-Bakara 2/221.

¹⁵³ el-Ahzâb 33/52.

¹⁵⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 4/369, 370; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/264; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 6/412; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur’âni'l-Azim*, 1/584; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 1/250; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 1/345, 7/210; İbn Âşur, *Tahrîr*, 2/361.

¹⁵⁵ el-Bakara 2/221.

¹⁵⁶ İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 1/251.

¹⁵⁷ el-Ahzâb 33/52.

¹⁵⁸ İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 4/453.

¹⁵⁹ en-Nûr 24/31.

¹⁶⁰ en-Nûr 24/60.

¹⁶¹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/155-158, 218; Mâturîdî, *Te’vilât*, 7/ 544, 593; Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/230, 255; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 23/363, 24/420; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur’âni'l-azîm*, 6/45, 84; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 4/31; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 6/141, 178; İbn Âşur, *Tahrîr ve’t-tenvîr*, 18/205, 298.

olur. Ziynet, kadının güzelliğini artıran aynı zamanda erkeklerin dikkatini de çekebilen bir nesnedir. Allah, kadınların ayak bileğine takılan ve izar sebebiyle görünmeyen halhali hissettirmek için ayaklarını sert bir şekilde yere vurmamasını emretmiştir.¹⁶²

Sûfiler ziyneti, ahval, sır ve tevhit sırlarının hakikatine dair ilimler şeklinde açıklamışlardır. Özellikle de bu ilimlerin, manevî açıdan yeterli olmayan kimselere açıklanmasının uygun olmadığı ve anlatılanlar karşısında onların fitneye düşebileceklerini söylemişlerdir. Ama arınma, ihlas ve istiğna konularında kemâle eren evliya, fitneyi bertaraf ettiği için ahvalini ve ilimlerini izhar etmesinde bir beis yoktur.¹⁶³ Görüldüğü üzere süslenme evliyanın manevî konumu ve etrafındaki kimselerin bunu kaldıracabilecek manevîyata sahip olmamaları açısından soyut bir şekilde ifade edilerek irfânî tevili yansıtan bir örnek olmuştur.

Güzellikle ilişkili olarak Kur'ân'da bahsi geçen mal, servet vb. nesnelere hem somut hem de kemiyet açısından değerlendirilmiştir. Kur'ân, "Allah da sizi belirlenmiş bir süreye kadar dünya nimetlerinden güzelce yararlandırın..." an önce de daha varlıklı ve daha Oysa onlardve " ¹⁶⁴بِمَتَاعِكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى " ¹⁶⁵ gösterişli olan nice nesiller helâk ettik..."¹⁶⁵ âyetlerinde genelde dünyada insanlara verilenlerin ve özelde ise verdiği eşyaları güzellekle nitelemektedir. Bu âyetlerde geçen esâs, ri'ye ve metâ' kelimelerine sıfat olan hsn kökü, eşya ve servetin gösterişe sahip olması, oran-orantı açısından uyumlu olması, eşyanın görünüşünün cezbetmesi, manzara, nimet, konfor, dünyevî fayda sağlaması, ziyenetlerle rızıklandırılma gibi anlamlarda kullanılmıştır. Ayrıca bu kelime fayda ile beraber kedere sebebiyet vermeyen eşya, cennet pınarı, ecelin takdir edilen zamana kadar ertelenmesi, memnuniyet verici bir yaşantı gibi anlamlara da gelmektedir.¹⁶⁶ Kur'ân'da somut olan güzellekle eşyanın görünüşü ve çokluğu izafî açıdandır. İnsanoğlu elinde bulunan güzelliklerin farkına varamayabilir. Ama bu güzellikleri verenin Allah olduğunu da hiçbir zaman unutmamalıdır.

İşârî özellikte eser tefsir eden müfessirler ilgili âyetlerde bahsedilen eşyanın ve hayatın maddî güzelliğinden ziyade manevî boyutu üzerinde yoğunlaşmışlardır. Dünyevî olarak daha fazla imkân ve gösterişe sahip olmak insana manevî

¹⁶² Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 23/364, 24/420; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/205-207, 298-299.

¹⁶³ Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 2/607; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 4/33, 66.

¹⁶⁴ Hûd 11/3.

¹⁶⁵ Meryem 19/74.

¹⁶⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 15/230, 18/240-242; Mâturîdî, *Te'vilât*, 6/95, 7/254; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/378, 3/37-38; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 17/316, 21/561; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 5/257; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 4/91, 5/351.

kemâlatı kazandırmayacağından bu tür imkân ve gösterişe sahip olmanın yadırgandığı da olmuştur. Müfessirler âyetlerde bahse konu olan güzelliği, kanaat etme, mahlûkâtın içerisine çıkmama, gençliğinde zelleye düşmeme, Allah'a karşı gafil olmama, zorluk ve kolaylıklara rıza gösterme, rızık, reca ve rızaya nail olma ve hayırla dolu bir hayat şeklinde izah etmişlerdir. Kalp ehlinin eşyanın zâhirine değil ruha önem vermesi gerektiği anlaşılmaktadır. Ama cahil, itibar düşkün ve keşf ehli olmayan ise eşyanın zâhiri ile övünmektedir.¹⁶⁷

Münafıkların servetlerinin ve evladının miktar açısından çok olması başta Hz. Peygamber olmak üzere Müslümanların dikkatini çekmiştir. Bunun üzerinde Allah, Kur'ân'da "*Onların malları ve evlâtları seni imrendirmesin...*"¹⁶⁸ âyetiyle Hz. Peygamber nezdinde ümmete münafıkların servet ve evladın çokluğuna dikkat etmemeleri gerektiğini bildirmiştir. Bu âyette geçen a-c-b kökü, mal ve evladın çok olmasından ötürü şaşırma, nefsin ve kalbin mal ve evlatla meşgul olması, etkilenme ve beğenme anlamlarına gelmektedir.¹⁶⁹ Mâturîdî nifak ehlinin Müslümanlara kıyasla servet ve evlat çokluğuna sahip olmasının Mu'tezile'nin salah-aslah meselesine dair olan argümanlarını nakz ettiğini belirtir.¹⁷⁰ İnsan, servetinin ve aile fertlerinin çoğalmasından hoşnut olmaktadır. Nicelik açısından artan servetin ve neslin, insana kazandırdığı güç ve değer her zaman dikkat çekmektedir.

2.1.1.3. Hayvanlar ve Güzellik

İnsanoğlu yaşadığı çevrede etkin ve yaygın olan canlı türlerinden hoşlanmaktadır. Bu hoşlanma da hayvanların o kimseye maişet, fayda, işlevsellik ve mülkiyet sağlaması açısından olabilmektedir. Kur'ân'da "*Onları akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken de sizin için bir güzellik (ve zevk) vardır...*"¹⁷¹ âyetinde hayvanların meraya gidişi ve dönüşü esnasında oluşturduğu semizlik farkı hem sahibi hem de halk tarafından güzel kabul edilmektedir. Bu âyette geçen cemil kavramı, hayvanların memelerinin sütle dolu olması, semiz hayvan, maslahat ve faydalarının süs olması, itibar kazandırması ve yaratılışının güzel olması anlamlarına gelmektedir.¹⁷² Sahibi açısından güzelliği ise bereketiyle sahibini sevindirmesi, zenginleştirmesi ve

¹⁶⁷ Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 2/121-122; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 2/508-509, 3/355-356; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 5/351-352.

¹⁶⁸ et-Tevbe 9/85.

¹⁶⁹ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, 14/410-411; Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 2/51; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 16/117-118; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 3/481; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 10/286.

¹⁷⁰ Mâturîdî, *Te'vilât*, 5/441.

¹⁷¹ en-Nahl 16/6.

¹⁷² Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 17/170; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/594; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 19/176; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 4/557; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 3/111; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 5/7-8.

şöhret kazandırmasından ötürüdür. Aynı zamanda buradaki güzellik o hayvanların yününden halı, minder, elbise vb. eşyaların yapılmasıyla mekânlara da ihtişam katmasıdır.¹⁷³

Sûfi müfessirler bahse konu olan güzelliği, zengin ve fakirin sahip olduğu zâhiri ve bâtını hususiyetler açısından değerlendirmişlerdir. Zengin kimse, malı olan davarlarının dönüş ve gelişleri ile cemâle erişmektedir. Ama fakir ise tek başına olmakla ve sabah akşam Allah ile baş başa kalmakla cemâle erişmektedir. Hayvanlarının ağırlık ve güzelliklerini taşıyan zenginlere karşı fakirler de kalplerinde hakkı taşımaktadırlar.¹⁷⁴

Hayvanların fayda açısından güzelliğini ifade eden zeyn kökü, Kur'ân'da "*Hem binesiniz diye, hem de süs olarak atları, katırları ve merkepleri de yarattı.*"¹⁷⁵ âyetinde hem binek olması hem de süs olması hakkında kullanılmaktadır. Bu hayvanların ziynet oluşu binek olmaları, süs olmaları ve sağladıkları fayda üzerinden değer görmektedir.¹⁷⁶ Ayrıca hayvanın süs olması, faydası açısından sahibinin yüzünde meydana getirdiği sevinç ve binekli kimsenin yaya olan kimseye karşı hissettiği güç ve makam açısından da olmaktadır.¹⁷⁷ Allah'ın hayvanı sadece bir maksatla yarattığını iddia etmek yetersiz bir değerlendirme olur. Çünkü sanatkâr olan Allah, yarattığı mahlûkata hikmeti ve sınırı tayin edilemeyecek düzeyde güzellikler işlemiş ve eklemiştir.¹⁷⁸ Netice itibarıyla Kur'ân, hayvanların insana işlevsellik ve fayda açısından destek olan ve hayatına güzellik katan canlılar olduğunu vurgulamıştır. Özellikle de erkekler için binek hayvanlarının gücü, hızı, görünüşü vb. vasıfları övünme ve mutluluk sebebidir. Günümüzde erkekler için otomobilin modifiye edilip kendi zevkine göre dizayn edilmesi makbul görülmektedir. İşte hem geçmişte hem de günümüzde binek için ister canlı ister de vasıta kullanılsın mutluluğun ve dikkat çekmenin ana unsuru olmuştur.

Kur'ân işlevsellik, fayda ve görsellik açısından da güzelliğe yaklaşım göstermektedir. Sanat kavramının da Kur'ân'ın güzellik anlayışı içerisinde kullanıldığı görülmektedir. Özellikle de sanatın, zanaat ve el sanatlarıyla olan ilişkisi üzerinden fayda ve işlevselliği zikredilmektedir. Harici güzelliği ifade etmek için Kur'ân, takı ve altın evden bahsetmektedir. Ayrıca Mısır halkının güzelleşmek için takılarını taktığı ziynet gününden de bahsetmektedir.

¹⁷³ Mâturîdî, *Te'vilât*, 6/476.

¹⁷⁴ Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 2/286; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 3/112.

¹⁷⁵ en-Nahl 16/8.

¹⁷⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 17/172; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 19/177; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 3/111.

¹⁷⁷ Mâturîdî, *Te'vilât*, 6/478; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/595.

¹⁷⁸ İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 3/111.

2.1.1.4. Zanaat ve Güzellik

Düşünce ve ilmin hâkim olduğu ortamlarda sanat ve türevleri gelişmektedir. Kur'ân, bu gelişim zeminin oluşturulmasına katkıda bulunmuştur. Bu çerçevede “Bizim gözetimimiz altında ve öğrettiğimiz şekilde gemiyi yap.”¹⁷⁹, “Nûh gemiyi yaparken.”¹⁸⁰ ve “Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: “Bizim gözetimimiz altında ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap.”¹⁸¹ âyetlerinde Hz. Nûh'un gemiyi inşa sürecini ifade etmek için أصنع kökünü kullanmaktadır. Bizzat Allah, Hz. Nûh'a gemi inşa etmesini emretmektedir. Tabi ustanın çırağına bir şeyi yaptırırken kontrol etmesi gibi Allah da Hz. Nûh'a gemiyi inşa ettirirken kendi kontrolünde yaptırmıştır. Hz. Nûh'a emredilen geminin inşası için kullanılan sanat kavramı, geminin altının kuşun göğüs kafesine, üstünün tavan gibi ve içerisinin ev gibi sağlam inşa edildiğini gösterir.¹⁸² Mâturîdî ve Zemahşerî Allah'ın talim ve vahyi olmasaydı geminin nasıl yapılacağı ve nerede yüzeceğinin bilinemeyeceğini ifade etmiş,¹⁸³ ilâhî gözetimin inşa sürecindeki rolüne temas etmişlerdir. Bahse konu âyetlerde geçen sanat kavramını Kuşeyrî, gözetim altında olup, şuhûd, tahkik ve emrin ubudiyetle ifası şeklinde değerlendirirken¹⁸⁴ Bursevî ise ruhun korunması ve şeriat gemisinin inşa edilmesi¹⁸⁵ şeklinde belirtmektedir. Özetle geminin inşa sürecini ifade eden sanat kavramı, somut ve işlevsellik açısından güzelliği ifade etmektedir. Meseleye kelâmî açıdan yaklaşan müfessirler sanat için gereken talimin kaynağını tespit etmeye çalışmışlardır. Bâtını yönüyle yaklaşanlar ise şuhûd, ruh, şeriat vb. kavramlarla ifade edilen sanatı, metafizik boyutta bir güzellik anlayışı ile açıklamışlardır.

Toplumun ayakta kalması için sanat söz konusu olduğu gibi nesli düşman saldırganlarından koruyan silah aletleri için de gereklidir. Kur'ân, “Ona sizin için zırh yapmayı öğrettik ki savaş darbelerinden sizi korusun.”¹⁸⁶ âyetinde Allah'ın, Hz. Dâvûd'a zırh yapma sanatını öğrettiğinden bahsetmektedir. Hz. Dâvûd, demir halkalara ilk şekil veren, sonraki nesillere miras bırakan ve levhaları geniş olmayan halkalara dönüştürerek adeta bir elbiseyi örer gibi zırhı ören ilk

¹⁷⁹ Hûd 11/37.

¹⁸⁰ Hûd 11/38.

¹⁸¹ el-Mü'minûn 23/27.

¹⁸² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 15/308, 310-317, 19/26; Mâturidî, *Te'vilât*, 6/130; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/392, 393, 3/183; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 17/344-345, 23/272; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, 4/319, 5/473; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 2/527-528, 3/571; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 12/67, 68, 16/17.

¹⁸³ Mâturidî, *Te'vilât*, 6/130; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/392, 393, 3/183.

¹⁸⁴ Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 2/135.

¹⁸⁵ Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 4/123, 125, 6/79.

¹⁸⁶ el-Enbiyâ 21/80.

kimsedir.¹⁸⁷ Allah'ın zırh sanatını öğreten olarak kendisini ifade etmesi, kulluk ve ulûhiyet ilişkisinin sadece dini açıdan olmayıp insanın faydasına olacak hususlarda da vahiyle destek sağladığını da göstermektedir. Netice itibariyle Allah, Hz. Dâvûd'a savaş için gerekli olan aletlerin üretimini öğretmeyi ifade etmek için sanat kavramını kullanmıştır. Tabi sanat kavramı âyetin kapsamı itibariyle zırh üretmeyi ifade etmektedir. Bu kavramın kapsamı müfessirlerin geneli tarafından zanaat terimi olarak güzelliğin somut ve işlevsel yönünü yansıtmaktadır. Ayrıca Kur'ân'da sanat kavramı Firavun ve kavminin inşa ettiği bina, ekin deposu vb. şeyler için de kullanılmaktadır.¹⁸⁸ Şehir ve kırsal için gerekli olan yapıların inşa edilmesi hakkında sanat kavramının kullanılmasının amacı bu yapıların, özensiz değil de ustalıklı yapılmış eserler olduğunu bildirmek içindir.

Kur'ân insanın harici nesnelere süslenmesinden ve güzellikle olan ilişkisinden bahsetmektedir. Güzelliğin nişanelerinden olan takı için Kur'ân'da zeyn,¹⁸⁹ huliy,¹⁹⁰ zuhruf¹⁹¹ ve ziyinet günü¹⁹² olmak üzere birçok kavram kullanılmaktadır. İnsanın yaratılışından gelen güzelliğinin yanı sıra kendisine yakıştırdığı ve dikkatleri üzerine çeken elbise ve takıyla da güzelliğini dolaylı yoldan artırmaktadır. Bu kavramlar, ziyinet eşyası, değerli cevher, eritilen altın ve gümüş külçelerinin çerçöpten ayrıştırıldıktan sonra takı ve süs eşyasına dönüşmesi, elbise, denizden çıkarılan inci ve mercanın takı olarak kullanılması ve nimet anlamlarına gelmektedir.¹⁹³

Manalar denizinden takı amacıyla çıkarılan hikmetin, kalplere ve dillere süs olduğunu söyleyen İbn Acîbe, bu kimsenin marifet cennetlerine ve makamına

¹⁸⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 18/480; Mâturidî, *Te'vilât*, 7/366; Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/129; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 22/168; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, 5/358; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 3/483; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 5/508; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 17/121.

¹⁸⁸ el-A'râf 7/137. Daha geniş bilgi için bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 13/78; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/149; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 14/349; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, 3/446; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 2/253; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 3/224; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 9/78.

¹⁸⁹ el-A'râf 7/31, 32; Tâhâ 20/87; el-Kasas 28/79.

¹⁹⁰ el-A'râf 7/148; en-Nahl 16/14; el-Fâtır 35/12.

¹⁹¹ el-İsrâ 17/93; ez-Zuhrûf 43/35.

¹⁹² Tâhâ 20/59.

¹⁹³ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 17/180, 18/17, 594, 20/449-450, 471, 21/579-580; Mâturidî, *Te'vilât*, 5/41, 6/485-486, 7/403, 8/490, Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 2/289, Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/159, 598, 3/150, 604, 614; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 15/367, 20/188, 21/461, 23/215, 26/228, 240, 27/640; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 3/475, 4/562, 5/156, 6/540, 7/223; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 2/261, 3/114, 4/526, Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 3/242, 5/19, 243, 6/20, 7/330, İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 9/109, 15/212, 17/232, 25/181.

nail olacağını beyan etmektedir.¹⁹⁴ Müfessir, maddî boyuttan ziyade bâtını açıdan hikmet ve makamlar üzerinden konuya yaklaşım göstermiştir.

Takı denince altın, gümüş, inci, vd. mücevherlerin akla gelmesi eksik bir bakış açısını yansıtmaktadır. Çünkü elbisenin kendisi de insana bir süstür. Hatta elbise olmazsa takıların hem ahlâk hem de dinî açıdan hiçbir ehemmiyeti bulunmamaktadır.¹⁹⁵ Müşrikler, Kureyş'ten olmayan hacıların, helal sayılan kazançlarıyla yeni bir elbise alamamaları durumunda ve kendilerinden olan birinden de ödünç elbise alamazlarsa Kâbe'yi çıplak tavaf etmelerini istemişlerdir. Bunun sebebi olarak müşrikler hacıları çıplak tavaf edilmesinin günahların temizlendiğine inandırmalardır. Ödünç elbise alamayan ve helal parayla elbise temin edemeyen erkekler gündüz vakti kadınlar da gece vakti çıplak bir şekilde tavaf etmişlerdir. Hâlbuki Allah'ın kulları için böyle bir emri bulunmamakta ve süs amacıyla giyilen elbiseyi de kendisinden başka kimsenin yasaklayamayacağını bildirmiştir.¹⁹⁶ Kısacası Allah fitrata müdahale edilmesine ve kendisine iftira atılmasını yermiştir. Özü itibariyle müfessirler âyetlerde geçen ziynet eşyalarını güzelliği ifade eden elbise, takı ve binek olmak üzere insanın itibar ettiği nesnelere olarak açıklamışlar. Özellikle süs olan elbisenin ibadetlerdeki rolü ön plana çıkarılmaktadır. Bedenin süsü olan elbise, meşru olmasına rağmen inancı istismar eden kimseler tarafından ticari olarak nemalanmak için kullandıkları görülmektedir.

el-Kasas, 28/79 âyetinden hareketle Allah'ın varlığıyla karşılaşmak isteyen ziynetten alıkoymadığını dile getirmek ve esrarın ziynetine işaret eden bu âyeti huzurda bulunma ve şuhûd etme anlamında anlaşılabilir.¹⁹⁷ Ayrıca el-A'râf, 7/31 âyeti, huzuru ilâhiye çıkan kulun giyimi üzerinde durma şeklinde yorumlanabilir. Kral ve yöneticilerin huzuruna çıkıldığı vakit giyim kuşama dikkat edilmesi istendiği gibi Allah'ın huzuru sayılan namaz ve tavafta da elbiselerin güzel olması emredilmektedir. Muhabbetle tezyin olan bâtın, zâhir süsten evladır. Çünkü Allah'ın huzuruna zillet ve inkisar ile çıkmak kibir ve gösterişle çıkmaktan evladır. Allah'ın ziyneti kulları için çıkardığı marifet

¹⁹⁴ İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 3/116, 4/527, 546.

¹⁹⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 12/389, 391, 395, 18/353, C. 19, s. 527; Mâturîdî, *Te'vilât*, 4/404, 407, 7/300; Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 2/472; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/100, 101, 3/82, 432; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 14/228, 230, 22/89, 25/16; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 3/405, 408, 5/310, 6/255; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 2/210, 212, 3/417, 4/277; Bursevî *Rûhu'l-beyân*, 3/153, 156, 5/415, 6/443; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 8/92, 16/285, 20/183.

¹⁹⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 12/389, 391-392, 395; Mâturîdî, *Te'vilât*, 4/404-405, 407; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/100; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 14/228-229, 230-231, İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 3/405-406, 408; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 3/153-154, 156; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 8/92-96.

¹⁹⁷ Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 2/530-531.

elbisesi ve tecelli nurudur.¹⁹⁸ Görüldüğü üzere sûfiler âyetleri, maddî boyuttan ziyade manevî hal ve ibadetleri ziynet mesabesinde değerlendirmişlerdir.

İnsanların süslendiği günü bayram olarak kutladıkları vaki olmuştur. Kur'ân, "Buluşma zamanınız şenlik/ziynet günü..."¹⁹⁹ âyetinde Hz. Musa'nın Firavun'la randevulaşmak için ziynet günü deyimini kullandığından bahsetmektedir. Bu âyette geçen ziynet günü, Mısır halkının bayram günü, süslenilen gün, nevrüz günü, Âşurâ günü, insanların çalışmadığı gün ve insanların alışveriş için toplandığı gün olarak değerlendirilmektedir.²⁰⁰ Hz. Musa, insanların da toplanacağı ziynet gününü Firavun'la mücadele etmek için tayin etmiştir.²⁰¹ Çünkü bu günde Kıptiler, Tut ayında yani Eylül ayında ekinleri sulamak için Nil nehrinin suyunu tutan menfezleri açtığı günü ziynet bayramı diye isimlendirmişlerdir.²⁰²

2.1.1.5. Tabiat ve Güzellik

Kur'ân'ın maddî güzellikle ilişki kurduğu nesnelere biri olan toprak, hem kendisi hem de bitirdiği nebatat estetik bir değer içermektedir. Hayatın kendisiyle başladığı ve sona erdiği toprağın insana hissettirdiği orantı, fayda, işlevsellik gibi birçok açıdan güzellik yönü bulunmaktadır. Kur'ân, "Su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin).",²⁰³ "Su bulamadığınız takdirde temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin)",²⁰⁴ "Güzel memleketin bitkisi rabbinin izniyle (güzel) çıkar."²⁰⁵ ve "Rabbinizin bahşettiği rızıktan yiye ve O'na şükredin. Ne güzel bir belde, ne bağışlayıcı bir rab!"²⁰⁶ âyetlerinde toprağın temizliği ve güzelliğini ifade etmek için tyb kökünü kullanmıştır. Müfessirler toprağın tyb olmasını, teyemmüme uygun, faydalı, bitki bitirmeye elverişli, helal ve temiz olması şeklinde izah etmişlerdir.²⁰⁷ Kur'ân'ın bahsettiği tyb belde ise toprağı bereketli, suyu tatlı, meyvesi vaktinde yetişen, eziyet verici olan yılan, akrep, kötü hava ve hastalıktan âri ve

¹⁹⁸ İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 2/211, 212; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 6/443.

¹⁹⁹ Tâhâ 20/59.

²⁰⁰ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 18/223; Mâturîdî, *Te'vilât*, 7/288; Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 2/464; Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/71; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 22/64; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 5/300; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 3/397; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 5/399.

²⁰¹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 18/324.

²⁰² İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 16/246.

²⁰³ en-Nisâ 4/43.

²⁰⁴ el-Mâide 5/6.

²⁰⁵ el-A'râf 7/58.

²⁰⁶ es-Sebe 34/15.

²⁰⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 8/409-410, 10/84, 90; Mâturîdî, *Te'vilât*, 3/14; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/515, 2/112; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 10/90, 11/314; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 2/318; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 2/213, 356; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 5/68.

nimet anlamlarına gelmektedir.²⁰⁸ Toprak ibadet için temiz ve ürün için bereketli olması sebebiyle güzel kabul edilmektedir. İbadetin icrası için su bulunmadığında temiz hükmünde olan toprakla teyemmüm alınması güzelliğin dini açıdan da olduğunu göstermektedir. Tabi toprağın güzel olması için fayda sağlaması gerekir.

Tyb toprak irfânî açıdan gayb suyunu bulamayan kimsenin toprağa ait hissi amellere yönelme veya suyu şeyhi olan kimseye ve toprağı ise şeyhi olmayan kimseye²⁰⁹ ve tyb beldeyi ise şuhûda eriştiren rububiyet cennetine²¹⁰ benzetilmektedir. Ayrıca güzel beldeyi iman ve salih amelle yeşeren hal şeklinde değerlendirmek mümkündür.²¹¹ İşârî yönden bereketli olan toprak, kalp, rububiyet cenneti ve hal şeklinde izah edilmiştir.

Toprağın kendisi güzel olduğu gibi bitirdiği nebatat da güzeldir. İnsan fıtratı da nebatatın her detayına karşı güzellik hissiyle doludur. Kur’ân, “Öte yandan yeryüzünü kupkuru ve cansız görürsün; üzerine yağmur indirdiğimizde ise (bir de bakarsın) canlanıp kabarr ve her cinsten güzel bitkiler çıkarır.” وَتَرَى الْأَرْضَ تَمْرُجُ الْهَيْجِ 212 âyetlerinde insanın bitki ve türevlerine karşı hissettiği zevk, çekicilik ve mutluluktan bahsetmektedir. Güzelliğin duygu boyutunu ifade eden bhc kökü, etrafı duvarlarla çevrili bostana bereketli bir yağmurun yağması sonucu her türden güzel bitkinin yeşermesi, görünüşü, şekli, kokusu güzel olan bitki, yetişen bitkinin sahibini hoşnut etmesi ve hoşnutluğun yüzde belirmesi anlamlarına gelmektedir.²¹³ Bitkinin vasfı olarak zikredilen hususlar somut, orantısız ve senkronize güzelliği beyan etmektedirler. Âyetler, tekil bir güzellikten ziyade bostan içerisindeki meyve ve sebzelerin senkronize güzelliğini ifade etmektedirler. Öte yandan ilkbaharda birbirinden farklı renklerde bitkilerin yeşermesiyle güzellik cümbüşü ortaya çıkmaktadır. Burada somut olan bitkilerin, senkronize bir şekilde insanı etkilemesi ve mutluluk duygusu uyandırması anlaşılmaktadır. Tabiat sadece maddî boyuttan ibaret olmayıp

²⁰⁸ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 12/495, 20/377; Mâturîdî, *Te’vilât*, 8/437; Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/576; Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 25/200; İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azim*, 3/430, Bursevî, *Rûhu’l-beyân*, 3/181; İbn Âşur, *Tahrîr ve’t-tenvîr*, 22/167.

²⁰⁹ İbn Acîbe, *Bahru’l-medîd*, 1/507-508, 2/13.

²¹⁰ İbn Acîbe, *Bahru’l-medîd*, 2/227, 4/487.

²¹¹ Bursevî, *Rûhu’l-beyân*, 7/281-282.

²¹² el-Hacc 22/5; en-Neml 27/60; Kâf 50/7.

²¹³ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 18/571, 19/483-484, 22/233; Mâturîdî, *Te’vilât*, 7/392-393, 8/127, 9/347; Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/145, 376, 381; Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 23/205, 24/563, 28/129; İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-azîm*, 5/396, 398, 6/202, 7/396; İbn Acîbe, *Bahru’l-medîd*, 3/513, 4/207, 5/445; Bursevî, *Rûhu’l-beyân*, 6/8, 361, 9/107; İbn Âşur, *Tahrîr ve’t-tenvîr*, 17/204, 20/11, 26/289.

insanın benliğinde oluşan manevî bir boyutu da mevcuttur. Kelime, sadece bitkilerin güzelliğini değil aynı zamanda insanda bıraktığı duygusal güzelliği de ifade etmektedir.

İşârî açıdan bitkilerin zâhiri yönünden ziyade kalbin nuru olan sırların hucb edilmesi, nefret ve töhmetle yok edilmesi²¹⁴ veya hayat suyu ile biten vâridat bitkisinden aklın hoşnut olması ve ilim ve hikmet meyvelerini vermesi²¹⁵ şeklinde beyan ederek meseleyi zâhir ve bâtin açısından değerlendirilebilir.

Kur'ân'da güzelliğin isnat edildiği bir diğer tabiat nesnesi de rüzgârdır. “*Gemide bulunduğunuzda, güzel bir rüzgârla gemiler onları kaydırıp götürdüğü...*”²¹⁶ هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّىٰ إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلِكِ وَجَرَينَ بِهِمْ بَرِيحَ طَيِّبَةٍ...²¹⁶ âyetinde geçen t-y-b, gemiyi yüzdürmek için eşlik eden güzel esinti ve insanı endişeye sevk etmeyen rüzgâr anlamlarına gelmektedir.²¹⁷ Burada rüzgârın güzellikle nitelenmesi insanlara sağladığı faydadan ötürüdür. Hayatı tehlikeye atmayan ve gemiyi güzelce yüzdüren rüzgârın fırtınaya dönüşmesi durumunda âyetin devamında da belirtildiği üzere insanda korku ve hoşnutsuzluk duygusu meydana gelmektedir. Kur'ân, yolcuları korkutmayan ve gemiyi de hareket ettiren rüzgârı güzellikle nitelemiştir. İşârî açıdan ise güzel rüzgârın *seyr-i sülûka*, denizin ruha ve geminin de fikre benzetilmesi²¹⁸ bu âyete irfânî tevilde bulunmakla müridin makamlar arasındaki yolculuğunu tasvir etmek mümkündür.

Genelde İslam'ın özelde Kur'ân'ın Rahmanî olan güzellik perspektifi, ne gökyüzünü ne de yıldızları bu anlayıştan yoksun bırakmıştır. Kur'ân, “*Andolsun biz gökte yıldız kümeleri oluşturduk ve seyredenler için ona güzel bir görünüm verdik.*”²¹⁹ “*Biz yakın semayı yıldızların güzelliğiyle bezedik.*”²²⁰ “*Üstlerindeki göğe bakmıyorlar mı? Hiçbir kusuru olmaksızın onu nasıl kurduk, nasıl süsledik.*”²²¹ ve “*Gerçek şu ki biz yakın göğü kandillerle süsledik.*”²²² âyetlerinde yıldızların göğe süs ve kandil olmasından bahsetmektedir. Bu âyetlerde yıldızların ziynet oluşu, göğe süs olmaları, ışık ve yön tayininde yardım sağlamaları, güzel bir şekle sahip olmaları, intizamlı ve ibret verecek ahenkte

²¹⁴ Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 3/43.

²¹⁵ İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 3/513, 4/ 207, 5/445.

²¹⁶ Yûnus 10/22.

²¹⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 15/50; Mâturidî, *Te'vilât*, 6/28; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 17/232; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, 4/259; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 2/461; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 4/31; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 11/137.

²¹⁸ İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 2/463.

²¹⁹ el-Hicr 15/16.

²²⁰ es-Saffât 37/6.

²²¹ Kâf 50/6.

²²² el-Mülk 67/5.

yaratılmış olmaları anlamlarına gelebilirler.²²³ Hiçbir şeyi boş yere yaratmayan Allah'ın yıldızları ziynet kılmasının bazı hikmet ve maksadı olabilir. Yaratıcının varlığına işaret etmesi, yıldızlar farklı şekillerde olsalar da ahenk ve düzene sahip olmaları, kervanlara yönlerini bulmalarında rehberlik yapmaları, insanlara seyir zevki vermesi, ışık ve nur yayması, mevsimlerin değişmesine etki etmesi ve şeytanlardan koruması gibi hikmetleri bulunmaktadır. Semaya nazar ile bakmak teemmülü ifade etmesi yönünden yıldızların insanı boş şeylere sürüklemek yerine fikir ve ufuk bahşetmesinin bir hikmeti olabilir. Ayrıca güzelliği ve mükemmelliği simgeleyen yıldızlar, insanın ziyneti olan bedeninden daha kâmilidir.²²⁴ Müfessirler, yıldızın süs olmasını fiziki ve somut olan yönleriyle değerlendirmekle insanlara hizmet sunan, ihtiyacı gideren özelliklerini ifade etmektedirler. Yıldız, yolculara pusula, yeryüzüne ışık ve seyredene haz veren bir güzellik şaheseri iken aynı zamanda manevî açıdan şeytanların gökte bulunan görevlileri dinlemesini engelleyen yıldızlar, bir kalkan olmakla insanların aldatılmasını engellemektedirler. Nitekim ilgili âyette şöyle buyrulmaktadır: “Andolsun biz, en yakın göğü kandillerle donattık. Onları şeytanlara atılan taşlar yaptık ve (ahirette de) onlara alevli ateş azabını hazırladık.”²²⁵

İşârî tefsirler âyetlerde geçen yıldızları, kalplerin marifet yıldızları olan akıl yıldızı, ilim ayı, tevhit güneşi vb. tasavvufî kavramlarla yıldızları nitelemişlerdir. Dünya seması yıldızlarla süslendiği gibi evliyanın kalbi de irfân ve ahvâl yıldızlarıyla süslenerek şeytanlardan korunmaktadır.²²⁶ Tefsirlerin ruh ve kalp seması olarak nitelenen gökyüzünü, marifet, ilim, vecd, hal vb. yıldızlarla süslendiğini sembolize etmeleri onu irfânî değerlendirmeye tabi tuttuklarının göstergesidir.

2.1.2. Manevî Güzellik

2.1.2.1. İnanç ve Güzellik

İnsan-ı kâmil olmanın yolu insanların yüzeysel anlayışlarını aşarak teolojik güzelliği gaye edinmekten geçmektedir. Bu gayeyi hedef gösteren Kur'an'ın

²²³ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 17/77, 21/10, 441, 22/232, 23/508; Mâturîdî, *Te'vilât*, 6/427, 8/546, 10/108; Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 3/448, 611; Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/34, 577; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 19/129, 26/317, 28/128, 30/583; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 4/528, 7/6, 8/177; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 3/81, 4/445, 5/595, 7/93; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 4/448, 7/448, 9/106; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 14/29, 21/29, 26/286.

²²⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 19/129, 26/317-318, 28/128, 30/583-584; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 4/448, 7/448, 9/106, 10/80-81.

²²⁵ el-Mülk 67/5.

²²⁶ Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 2/265, 3/228, 448, 611; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 4/491, 5/446, 7/94; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 4/448, 7/448, 9/106, 10/80-81.

manevî güzelliğe bakışı, inanç, aile, amel, dünyanın faniliği, ahlâk ve söz gibi konulara ilişkindir. Kur'an, önerdiği ilahî emir ve yasakların tümünde ahlâki merkeze koymakta, ahlâktan soyutlanmış bir düzeni kabul etmemektedir.

İnanç soyut ve manevî olsa da insanın âleme ve kendisine bakışını değiştirebilen bir güce sahiptir. Güzeli gaye edinen ve kendisi de Kur'an'da güzellikle nitelenen inanç, "(Ey inkâr edenler!) Allah müminleri, pisi temizden ayırmadan bulunduğunuz hal üzere bırakacak değildir." مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ لَيْمِيٍّ 227 "Ta ki, Allah pisi temizden ayırsın." لَيْمِيٍّ 228 , Tybolmakla nitelenmiştir. tybâyetlerinde müminler 228 مِّنَ الطَّيِّبِ 229 münafık, kafir veya facirin zıttı, ihlaslı ve imanı sadık olan mümin, saadet ehli, sabreden mü'min, mecazi anlamda nefsin kemâle ermesi ve Allah'ın ruhunu iman ve İslam ile temizlediği muttaki kimse anlamlarına gelmektedir. 229 Müminin tyb olması, dünyada imanlı, salih amel işleyen ve imanla ruhunu teslim eden ahirette ise bu imana yaraşır mükafatlara ulaşması demektir. 230 Netice itibariyle mümin inancıyla tyb olurken buradaki güzelliği yansıtan doğru olana göre hareket etmesidir. İnanç soyut olsa da onun gereği olan salih ameller kalbin içerisini yansıtmaktadır. Bir şeyin görünüşü ziyade özü ve mahiyeti onun değerini belirlemektedir. Allah'ın belirlediği değere sahip olan iman ehli, tyb olarak nitelenerek hem bu dünyada hem de ahirette diğer insanlardan ayrıacaktır.

Sufi müfessirler ise tyb'e, hakikat ve mana açısından ayırışma, Allah'a yaraşan ilmin güzelliğine ve maslahatına şahitlik etme, himmeti Allah'a yöneltme, güzel murakabeden ötürü kalbin ve ruhun müşahedeyi tahkik etmesi şeklinde açıklamaktadırlar. 231 İşârî açıdan iman ehlinin hal, makam, şuhut, arınma vb. niteliklerle tyb olduğunu ifade eden sûfiler, imandan ziyade iman sonrası haller üzerinden yaklaşım göstermişlerdir.

2.1.2.2. Aile, Evlilik ve Güzellik

Toplumun ana unsuru olan ailenin güzellikten mahrum olması son derece tehlikelidir. Çünkü toplumu oluşturan ve geleceği olan ailenin güzellikten

227 Âli İmrân 3/179.

228 el-En'âm 8/37.

229 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 7/424-426, 13/534-535, 17/198; Mâturidî, *Te'vilât*, 2/541, 5/197, 6/499; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/445, 2/219, 603; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 9/441, 15/482, 20/202-203; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, 2/173, İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 1/441, 2/329, 3/123, 125; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 2/131, 3/344, 5/31; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 4/177, 14/144.

230 Mâturidî, *Te'vilât*, 5/197,

231 Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 1/299, 624, 2/295; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 1/441, 3/123, 125; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 5/31.

mahrum olması onu her türlü çirkinliğe karşı savunmasız bırakacaktır. Kur'ân'ın ebeveynlere karşı, evlilikte ve çocuk hususunda dinî ve ahlâkî güzellik anlayışı hâkimdir.

İnsanın sağlıklı bir ortamda yetişmesinin yolu, aileyi oluşturan ana unsurların gözetilmesinden geçmektedir. Ailenin ana omurgasını teşkil eden anne ve babanın rolü son derece baskın ve belirleyicidir. Anne ve babanın bu baskın rolüne karşı Kur'ân, evlatlara kendilerini yetiştiren ebeveyne ihsânla²³² muamele etmeyi emretmektedir. Ebeveyne ihsânla/güzellikle muamele, onlara şefkatli davranma, iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma, hilmle karşılık verme, güzel söz söyleme, ikramda bulunma, maddî sorumluluklarını üstlenmektir. Evladın ebeveynine karşı takınması gereken ahlâkî ve dini sorumluluğu hatırlatan ihsân kavramı, somut güzelliğin dışında dini güzelliği de ifade etmektedir. Tabii ebeveyne karşı önce iyi davranma sonra da güzel söz söyleme gibi ihsânın iki boyutu bulunduğu görülmektedir. Diğer taraftan ebeveyn için kullanılan ihsân kavramını insan ile Rabbi arasında meydana gelen münasebetle karıştırmamak gerekir. Çünkü ebeveyne iyi davranmak Allah hakkı olup, O'nun hakkı da insana sorumluluk yüklemektedir. İhsânın ebeveynin dışındakilere yansıyan boyutu bazen zorunluluk gerektirmediği iddia edilse de güzel davranışın kendisinin vacip olduğu unutulmamalıdır.²³³ Ebeveyne güzel muamelenin sebepleri; evladını terbiye etmeleri, en büyük ve genel nimetlerden olmaları, Allah'tan sonra örfi varlık sebebi olmaları, ebeveynlik vazifesi için karşılık beklenmemeleri, Allah'ın zalim kullarının nefesini kesmediği gibi kötü evlatlarına karşı iyiliği bırakmamaları ve onlara iyiliğin Allah'a itaat olmasıdır.²³⁴

İşârî açıdan ebeveynden bahseden âyetlerin beşerî ve ruhânî ebeveyne işaret ettiğini ve nebevî terbiyeyi öğreten yani ruhânî ebeveynin beşerden önce geldiği söylenebilmektedir. Beşerî ebeveyn, fani ve değersiz dünyaya gelmeye vesile olurken ruhânî olan ise istirahat yeri olan cennete girmeye vesile olmaktadır.²³⁵ Bu değerlendirme, irşad vazifesinden ötürü nebilere ve evliyalara öncelik vermiştir.

Ailenin oluşumu için Allah, erkek ve kadının güzel bir akitle aynı çatı altında buluşmasını emretmiştir. Bu buyruğun dışında yapılacak olan durumun güzelliğe aykırı olacağı malumdur. Kur'ân, "Yetimlerin hakkına riayet

²³² el-Bakara 2/83; el-En'âm 6/151; el-Ankebût 29/8; el-Ahkâf 46/15.

²³³ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 2/292, 20/11; Mâturîdî, *Te'vilât*, 1/502-503, 8/210; Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/442; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 3/586-587, 5/31; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 1/371, 6/265; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 6/449; Elmalılı, *Hak Dini*, 1/397, 3/2092.

²³⁴ Mâturîdî, *Te'vilât*, 1/502-503, 8/210; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 3/586-587, 5/31.

²³⁵ İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 1/127-128.

edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz/güzel kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın.” وَأَنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُفْسِدُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَتِلْكَ وَرَبَّاعًا 236

olanı murat tybiklerinde âyetinde Müslüman erkeklere evlil 236 etmeleri gerektiğini bildirmiştir. Bu âyette geçen tyb kökü, kadının fiziksel güzelliğinden etkilenme, evlenilmesi helal olan, mal ve miras için değil de gönülden evlenme, zinadan kaçınmak ve meşru nikâh anlamlarına gelmektedir.²³⁷ Âyetin siyaki yetimlerin haklarının korunmasını emrettiği gibi hem kadınlara hem de vasî olunanlara karşı hukukun gözetilmesini emretmektedir. Karşılıklı haklarının korunması, mübah ve helal olması kaydıyla zengin veya fakir kadınlarla evlenilmesinde bir mahsur yoktur.²³⁸

Eşlerin birbiriyle yaşayabilmesinin yolu Allah'ın yüklediği sorumlulukların farkında olmaktan geçmektedir. Aile olmanın gereği bireylerin sorumluluklarının bilincinde hareket etmesidir. Dünyanın değişmez gerçeği ailede bazen erkek bazen de kadından kaynaklı problemler baş gösterecektir. Bu problemlerle mücadele etmenin yolu da tarafların birbiriyle güzel geçinmesidir. Toplumun esas omurgasını oluşturan ailede problemlerin ortaya çıkması kadar doğal bir şey yoktur. Kur'ân, bu problemlere güzelliğin zirvesi olan ihsânı²³⁹ çözüm olarak sunmuştur. Güzellik hayatın her anına yakışan bir ahlâkî meziyet olup, sorunları bununla çözme ve öğretme kulluğun gereğidir.

Ailede tek sorumluluk sahibi erkek değildir. Erkeğin ailenin geleceği ve faydası için verdiği maddî mücadeleye karşı kadının da imkânı varsa katkıda bulunması gerekir. Şayet erkek verdiği maddî mücadelede eşini ve desteğini yanında görürse zorluklar ve yoksunluklar kolaylaşacaktır. Kadının maddî imkânsızlıklar karşısında vermiş olduğu katkıyı Kur'ân güzellikle²⁴⁰ nitelemektedir. Kadının kocasına gönül hoşnutluğu ile mihrinin tamamını veya bir kısmını kocasına hibe etmesi, helal kılması bu birlikteliğin güzelliğini yansıtmaktadır.²⁴¹ Buradaki güzellik kadının kocasına destek konusunda gönüllü olmasıdır. Zorluklarla karşılaşan aile bireyleri birbirlerini suçlamak yerine “ne yapabilirim?” diye çözüm aramalıdır. Kadının ailenin sorunlarına karşı gerek kendi mihriyle gerek el emeğiyle destek olması Kur'ân açısından güzelliği sembolize etmektedir.

²³⁶ en-Nisâ 4/3.

²³⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 7/531-532, 539, 540, 542; Mâturidî, *Te'vilât*, 3/7; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 9/486; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, 2/208; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 1/462; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 2/163; Elmalılı, *Hak Dini*, 2/1281; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 4/224.

²³⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 7/540.

²³⁹ en-Nisâ 4/128.

²⁴⁰ en-Nisâ 4/4.

²⁴¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 7/555-556; Mâturidî, *Te'vilât*, 3/14; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/471; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 9/493; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, 2/213; Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (İstanbul: Eser Kitabevi), 2/1291; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 4/232.

Ailenin temel dinamikleri olan sevgi, muhabbet, şefkat, empati, isar vb. meziyetler yok olunca eşler birbirinden ayrılmaktadır. Birbirlerinden ayrılışları dahi eşlerin birbirine güzellikle muamelesi esastır. Özellikle de erkeğin boşandığı eşine karşı güzeli ve *marufu* gözetmesi Kur'ân'da emredilmiştir.²⁴² Kur'ân, kocanın eşine karşı güzeli gözetmesi gerektiğini *maruf* kavramıyla ifade etmektedir. *Maruf*, aklen ve şer'en güzel olan muamele, boşanmış olan eski eşine karşı öfke, eziyet ve zulüm gibi gayri ahlâkî davranışlardan sakınma, talakın zarar vermek amacıyla kullanılmaması, boşanma durumunda kadının hukuki haklarına geciktirmeden riayet etme, eşlerin ayrıldıktan sonra bile birbirlerinin gıybetini yapmaması ve boşanmış olan kadına meşru sözler söyleme anlamlarına gelmektedir.²⁴³ Koca ve kadın arasındaki hukuku belirleyen marufun manası, Allah'ın Müslüman için belirlediği Rahmanî kıstastır.²⁴⁴ Netice itibarıyla kocanın ve kadının aile açısından çok önemli bir yeri vardır. Ailevi problemlerin çözümünde Rahmanî bakışı açısını yansıtan *maruf* kavramı iyice değerlendirilmeye tabi tutulmalıdır. Geçmiş dönemin ve güncel problemlerin çözümünde güzellikle hareket etme meydana gelen birçok ailevi ve toplumsal yaraya merhem olacaktır. Rahmanî bakış, ahlâkî olarak önce erkeğe sonra da kadına güzellikle muamele etme sorumluluğu yüklemektedir. Müslüman bireyin, ister evliliğin devamında ister sona ermesinde ahlâkî ve hukuki güzelliğe göre davranması gerekmektedir.

Evliliğin sona erdirilmesiyle ilgili olan ve güzelliğe vurgu yapan diğer kavram *cemâldir*. Kur'ân eşlerin boşanması durumunda *cemâli* esas alması²⁴⁵ gerektiğini bildirmektedir. Çünkü *cemâl*, eşler arasında cereyan eden bütün olumsuzluklara rağmen birbirlerinden güzellikle ayrılmalarını, Allah'ın izin verdiği ölçüde boşanmayı, kadının vacip olan haklarından alıkoymamayı, kadına boşanma döneminde sözlü eziyet etmemeyi ve boşandıktan sonra da

²⁴² el-Bakara 2/228, 229, 231, 232, 234, 236, 240, 241; en-Nisâ 4/19, 25; et-Talâk 65/2, 6.

²⁴³ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 4/531-532, 543, 544, 547-548, 5/7, 23, 93-94, 113, 115, 137, 264-265, 8/121-122, 192, 23/443, 461; Mâturîdî, *Te'vilât*, 2/158, 163, 165, 170, 171, 174, 191, 215, 3/84, 123; Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 1/181, 183, 185, 322; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/272, 273, 277, 278, 282, 285, 289, 491, 500, 4/555, 559; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 6/442-444, 452, 454, 456, 468, 477, 494, 10/12, 51, 30/564; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 1/609-610, 612, 629, 631, 638, 2/242, 261, 8/145, 153; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 1/257, 259, 260, 261, 263-265, 267, 268, 482, 490, 7/67, 68, 74; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 1/354, 356, 357, 360, 362, 367, 370, 375, 2/181, 182, 190, 10/30, 38; Elmalılı, *Hak Dini*, 2/786, 791, 817, 1320, 1331, 7/5058; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 2/400, 406-407, 422-423, 427, 473-474, 4/228, 28/308, 329.

²⁴⁴ İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 2/400.

²⁴⁵ el-Ahzâb 33/28, 49.

onu hayırla yâd etmeyi gerektirmektedir.²⁴⁶ Ailelerin temelleri erkekten veya kadından veyahut üçüncü kişilerden kaynaklanan problemlerden ötürü sarsılabilmektedir. Bu durumda ailevi problemlerin çözümünün olmadığı durumlarda takip edilmesi gerek üslubun ne olması gerektiğini bizzat Allah açıklamaktadır. Ahlâkî, erdemli ve insani ölçülere riayet ederek *cemâlin* ifade ettiği güzelliğin merkezde olduğu bir ayrılığın gerçekleşmesi gerekmektedir. Allah'ın bize öğrettiği ve emrettiği *cemâl* üslubu, her erkeğin ve kadının takınması gereken bir tavidir.

2.1.2.3. Salih Amel ve Güzellik

Güzelliğin manevî yönüyle ilişkisi olan salih amel, Kur'ân'da en yaygın kullanıma sahiptir. Salih amelin *hüsn* köküyle ifade edilmesi iyiliğin güzellik yönüne temas etmektedir. Kur'ân'da salih ameli ifade etmek için en çok kullanılan kelime *hüsn*'dir. Bu köke salih amel, iyilik yapma, Allah'a itaate etmek, hayır yapmak, beş vakit namaz kılmak, zikir çekmek, oruç tutma gibi amelleri işleme, dünyada afiyette olma ve insanların arasını düzeltmek için aracı olma gibi birçok anlam verilmektedir.²⁴⁷ H-s-n, dünyevî bütün hayırları ve salih amelleri kapsadığı gibi cennete nail olma, hesabın kolay olması, mahşerde güven içerisinde olma vb. uhrevî güzellikleri de kapsamaktadır. Haram ve şüpheli şeylerden sakınan kimse, şükreden kalbe, zikreden dile ve sabreden dile sahip olmakla hem dünya hem de ahiret güzelliklerini elde etmekte ve cehennemden sakınmış olmaktadır.²⁴⁸ *Hüsn* kökünün salih amelle ilişkisi fitrat ve akıl açısından güzel kabul edileni ve itaati sembolize etmektedir.²⁴⁹ Kısacası Kur'ân'da birçok anlamda kullanılan *hüsn* kökü, dünyevî ve uhrevî bütün güzellikleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Âyetlerde *hüsn* ve türevi kavramlar nekire olarak geldiğinde müfessirler tarafından farklı anlamlar verilmiştir. Ama âyetlerde herhangi bir davranış kastedilmemiş

²⁴⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 20/251, 283; Mâturîdî, *Te'vilât*, 8/400; Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 3/167; Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/535, 549; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 25/165, 175; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 6/403; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 4/425; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 7/164, 202; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 22/62.

²⁴⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 2/109, 7/215, 8/360, 580, 12/573-574, 13/78, 152, 208, 14/290, 291-292; Mâturîdî, *Te'vilât*, 2/97, 465, 3/265, 185, 279-280, 5/52, 6/193-194, 225, 290, 310, 332, 527-528, 7/137-138, 205, 213, 254; Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 1/273, 575, 582, 2/161-162, 227; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/248, 407, 538, 543, 2/132, 165, 173, 208, 278; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 5/336-338, 8/343, 10/147-149, 158-159; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 2/305, 361-362, 368, 3/450, 498; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 1/400-401, 2/241, 265, 276-277, 315, 390-391, 578; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 1/319, 2/242, 3/251, 269, 4/9-100, 197-198, 237, 344, 366, 5/49, 59, 217, 293, 531; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 2/248, 4/68, 5/143, 9/18, 128, 158, 10/222, 224.

²⁴⁸ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 1/558,

²⁴⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 14/321, 15/395, 28/21.

olması durumunda müminin, Allah'ın rızasına ve hikmetine uygun olanı talep etmesini kastetmektedir. Kelimenin nekire olarak kullanılması, kulun dünyevî ve uhrevî açıdan hayrına uygun olacak talepte bulunmasına karşılık takdiri Allah'a bırakması da edebe ve inanca uygun olanı ifade etmektedir.²⁵⁰

Güzellik ve çirkinliğin Allah ile olan ilişkisi hiçbir zaman unutulmamalıdır. Allah, Nisâ suresinde²⁵¹ *hüsn*'ü kendisine isnat ederken *sy*e kavramını insana isnat etmektedir. İnsanın başına gelen nimet ve musibetlerin tamamı Allah tarafından yaratılmaktadır. Ama bu ayette insanın kötülük ve çirkinliği tercihinden ötürü doğan payına dikkat çekmektedir.²⁵² Güzel amel, kulun fiili olsa da Allah'ın kuluna kolaylaştırması ve lütfu olduğu unutulmamalıdır. Kula aynı seviyede olan ve kendi tercihi ile değer kazan güzelliği de çirkinliği de yaratan Allah, güzelliği teşvik ve talep etmekten ötürü onu kendisine isnat etmiştir.²⁵³

Sûfi yoruma göre ise salih amel manasına gelen *hüsn* kökü, Arif olmak, sırları müşâhede etmek, hizmete muvafık olmak, mihnet anında şükre muvafık olma, sabrın tahkiki, nefsin unutulması, vaktin gafletten arındırılmasının kolaylaştırılması, marifet, kalbin işaret ettiği, şuhûd anında kulun kendisini unutmaması ve hakikat nurlarının kalplere doğması anlamlarına gelmektedir.²⁵⁴ Bu değerlendirmeler bahse konu kavramların manevî ve fikri düzeydeki ibadetler için kullanıldığını göstermektedir.

Güzelliği sadece somuta, nesneye ve göze hapsedmek onu hem sınırlandırmak hem de derinliğini yok etmektir. Genelde İslam'ın özelde Kur'ân'ın güzelliğe bakış yönlerinden biri de teolojik açıdandır. Kur'ân, "De ki: "habisin çokluğu sana ilginç gelse de *tayyib* ile *habis* bir değildir." قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ²⁵⁵ özünde çokluğun değil keyfiyetin olduğunu ifade etmiştir. Âyette geçen *tyb* kökü, değerli olan, faydalı olan helal mal, salih kimse, Allah'ın âyetlerini akleden ve delilleri tanıyan kimse, doğru görüş, itaat eden ve iman eden

²⁵⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 5/336-338, 8/343, 10/147-149, 158-159, 14/321, 15/395, 467, 16/66, 67.

²⁵¹ en-Nisâ 4/79.

²⁵² Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 8/558-559.

²⁵³ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 10/147-149.

²⁵⁴ Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 1/168-169, 273, 334, 351, 575, 582, 601-602, 2/32, 34, 125, 161-162, 209, 227, 298-299, 306, 309, 327-328, 378, 587, 588, 651; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 1/231-232, 501, 533, 538, 540, 2/289, 390-391, 511-513, 578, 3/9-10, 22-23, 129-130, 142-143, 150, 172-173, 202, 248, 355-356, 597, 4/118, 201, 225-226, 5/178, 7/92; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 1/319, 2/242, 4/99-100, 197-198, 5/217, 6/104, 247-248, 448-449, 8/475, 10/76-77.

²⁵⁵ el-Mâide 5/100.

anlamlarına gelmektedir. Allah katında bu kimseler, nicelik olarak az da olsa kazanacaklardır. Çirkinlikle mukayese edilen tyb ile kastedilen ya az da olsa helal malı ya da az da olsa hayırlı ameli harama ve günaha tercih etmektir.²⁵⁶ Salih amelle ilişkisi olan ve güzelliğe vurgu yapan tyb kökü müfessirler tarafından kişi veya nesnenin keyfiyetini izah etmek için kullanılmıştır. Kişinin güzel olması inancının İslam'a uygunluğudur. Nesnenin güzelliği ise insanlar veya Allah tarafından bir değerinin olup olmamasına göredir.

Güzelliğin dinî ve ahlâkî yönünü ifade eden salih amelle ilişkili olarak Kur'ân'da muhsin kimse,²⁵⁷ infâk,²⁵⁸ helal yiyecek,²⁵⁹ yetime vasîlik,²⁶⁰ borç,²⁶¹ vasiyet²⁶² ve dünyanın fâni olması²⁶³ güzellikle nitelenmiştir. Görüldüğü üzere salih amelle ilişkisi olan bu hususlar dinin konusudur. Hem ibadet hem de ahlâkî yönü olan ameller hayatı ve ahireti ilgilendirmektedir. Ayrıca insanın yeryüzünde hoşuna gidebilecek birçok nesne mevcuttur. Ama ekinler ve bitkiler her dönemde en çok dikkat çeken nesnelere olmuşturlar. Sûs hükmünde olan birçok nesnenin yaratılış amacı insanın imtihan edilmesi içindir. İmtihan boyutu olan sùsleri amaç haline getiren insan, ahiretini kaybeder. Görüldüğü üzere insan için güzelliğin sembolü olan bitkinin geçiciliğine aldanmamalıdır.

2.1.2.4. Temsil ve Güzellik

Platon, Aristoteles, St. Thomas ve Shaftesbury gibi filozofların estetik ve güzel gibi değerlere yaklaşımı cüzi olmaktadır. Ama Kur'ân'ın güzelliğe bakışı bütüncül olduğu için ahlâkî erdemleri onun kapsamına almaması mümkün değildir. Kur'ân, ahlâkî güzelliği Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed'in *üsve-i hasene* olması ve Hz. Yakub'un sabırla bizlere sunmaktadır. Nebevî ahlâkın kaynağının ilâhî olması da dikkat çeken bir husustur. Çünkü Allah, nebilerinin

²⁵⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 11/96-97; Mâturidî, *Te'vilât*, 3/630-631; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/619; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, 3/203; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 7/63.

²⁵⁷ el-Bakara 2/58, 112, 195; en-Nisâ 4/125; el-Mâide 5/93; el-En'âm 6/154; et-Tevbe 9/91; Yûnus 10/26; Yûsuf 12/22, 36, 56, 78, 90; en-Nahl 16/30, 128; el-İsrâ 17/7, 53; el-Kehf 18/30; en-Nûr 24/38; el-Ankebût 29/46, 69; Lokmân 31/3, 22; el-Ahzâb 33/29; ez-Zümer 39/10, 18, 35, 58; el-Ahkâf 46/12; ez-Zâriyât 51/16; en-Necm 53/31; el-Mürselât 77/44.

²⁵⁸ el-Bakara 2/267.

²⁵⁹ el-Bakara 2/57, 168, 172; el-Mâide 5/4, 5, 87, 88; el-A'râf 7/32, 157, 160; el-Enfâl 8/69; Yûnus 10/93; en-Nahl 16/114; el-İsrâ 17/70; et-Tâhâ 20/81; el-Mü'minûn 23/51; el-Mü'min 40/64; el-Câsiye 45/16; el-Ahkâf 46/20.

²⁶⁰ en-Nisâ 4/2, 6; el-En'âm 6/152; el-İsrâ 17/34;

²⁶¹ el-Bakara 2/245; el-Mâide 5/12; el-Hadîd 57/11, 18; et-Teğâbûn 64/17; el-Müzemmil 73/20.

²⁶² el-Bakara 2/180.

²⁶³ el-Bakara 2/212; Âli İmrân 3/14; Yûnus 10/24, 88; Hûd 11/15; er-Râ'd 13/17; el-Kehf 18/7, 28, 46; el-Kasas 28/60; el-Fetih 48/29; el-Hadîd 57/20.

kendi gözetiminde yetişmesini sağladığı gibi onları güzel ahlâk için topluma örnek kılmıştır.

Toplumları birleştiren, ayakta tutan ve kriz dönemlerinde ayrışmasını engelleyen güçlü liderlerin en önemli özelliği nezaketin güzelliğini tebaasına yansıtmasıdır. Kur'ân, "*Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi...*" قَيْمًا رَحْمَةً مِنَ اللَّهِ لَئِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ²⁶⁴ âyetinde davetin başarıya ulaşmasını Hz. Peygamberin güzel nezaketine bağlamıştır. Güzellikle ilişkisi olan lın, güzel konuşma, yumuşak davranma, merhametli olma, din hususundaki maslahatlarda tefrite düşmeme, emirleri kolaylaştırmak ve ahlâkî açıdan zayıf ve sabırsız olana nezaketle yaklaşmak anlamlarına gelmektedir.²⁶⁵

Güzellikle irtibatı olan bu kavram, Allah'ın Hz. Peygamber'i ümmetini yönetecek kabiliyette yaratması ve kendi muradına uygun bir şekilde şeriata yönlendirmesinin göstergesidir. Araplar kabalığı ile tanınan bir toplum olmalarına rağmen dine girmeleri için hoşgörü, affetme, güzel söz ve nezakete muhtaçtırlar.²⁶⁶ Zemahşerî güzellikle ilişkisi olan lın'ı akaidle ilişkilendirerek Allah'ın rıfk ve nezaketini tevfikine bağladığını söyleyerek²⁶⁷ konuya kelâmî bir mesele olarak yaklaşmaktadır. Hâlbuki Rahmanî destek olmadan ne Peygamberin ne de Müslümanların başarılı olamayacağı malumdur. Allah tarafından Hz. Musa'ya Firavun'u dine davet emri verilirken gözetmesi gereken üslubun²⁶⁸ *kavl-i leyyn* ile yaklaşmak olduğu bilinmektedir. Mecâzi olarak güzel muamele ve hoşgörü için kullanılan lın, hakka çağırmanın şiarı ve Hz. Musa'nın Firavun'u çağırma şeklini göstermektedir.

Kur'ân, Hz. İbrahim ve Hz. Peygamber'i topluma ve özellikle de Müslümanlara hayatıyla ve ahlâkiyla örnek oluşunu güzellikle nitelemiştir. "*İçinizden Allah'ın lutfuna ve âhiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah'ta güzel bir örneklik vardır...*" لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ، "*brâhim'de ve ona uyanlarda size i*"²⁶⁹ كَثِيرًا وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهُ كَثِيرًا²⁷⁰ ve "*Şüphe yok ki, içinizden Allah'ın lutfuna ve*

²⁶⁴ Âli İmrân 3/159.

²⁶⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 7/341-342; Mâtürîdî, *Te'vilât*, 2/514-515; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/431; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 9/405; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 2/148-149; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 1/426; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 2/115-117; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 4/144.

²⁶⁶ İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 4/144-1445.

²⁶⁷ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/431;

²⁶⁸ Tâhâ 20/44.

²⁶⁹ el-Ahzâb 33/21.

²⁷⁰ el-Mümtehine 60/4.

*âhiret gününe umut bağlayanlar için onlarda güzel bir örneklik vardır...*²⁷¹ âyetlerinde Kur'ân, her iki peygamberi *üsve-i hasene* yani güzel örnek olarak sunmuştur. Bu âyetlerde geçen ve güzellikle ilişkisi olan *üsve-i hasene*, en güzel örnek, güzel lider, salih örnek, nübüvetin başlangıcı itibariyle güzel ahlâkını örnek alma, Müslümanın nerede olursa olsun Hz. Peygamber ile beraber olması ve güvenilir olma anlamlarına gelmektedir.²⁷² Buradaki güzellik, istikametinin takip edilmesi ve insanlarla ve Allah ile olan muhabbetinin örnek olmasıdır. Hz. İbrahim tek başına başladığı davetinde diğer peygamberler gibi tevhid, ahlâk, sadakat, cesaret, adalet gibi birçok konuda Elmalılı'nın deyimleriyle *inkılâbât-ı beşeriyi* gerçekleştirmiştir. Bu uğurda inancı konusunda tek başına kalsa da her Müslümanın da İbrahimî olması gerekir ve Allah'tan alıkoyan her şeyden uzak durmak bu güzel örneğin gereğidir.²⁷³

Sünetullahın değişmez kanunu gereği insan musibet ve felaketlerle karşılaşabilmektedir. Bu musibetlere karşı nasıl bir tavır takınmak gerektiğini Kur'ân'ın *sabr-ı cemîl*,²⁷⁴ *safh-ı cemîl*²⁷⁵ ve *hicr-i cemîl*²⁷⁶ deyimlerinden öğrenmek mümkündür. *Sabr-ı cemîl*, keder, korku ve şikâyet barındırmayan, affetme, kötülüğe karşılık merhameti gözetme, acele etmeden kurtuluşu beklemek ve her durumda sağlam bir iradeye sahip olmaktır.²⁷⁷ Kişinin sabr-ı cemîlin mahiyetine ait hususları önemsizleştirecek şeylerden uzak durması ve hakikatine aykırı olan şeylere karışmamasıdır. Bu öyle bir sabır ki mahlûka yapılmayan şikâyetle güzelleşen ve yaratıcıya yapılacak olan şikâyetle de kulluğun nişanesi olmaktadır.

Safh-ı cemil, hoş görme, güzel ahlak, hilmle muamele etme, affetme ve ahlâka aykırı bir şey içermeyen davranış ve söz demektir.²⁷⁸ Bu deymi sūfinin

²⁷¹ el-Mümtehine 60/6.

²⁷² Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 20/235, 23/317, 320; Mâturîdî, *Te'vilât*, 8/368; Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 3/157, 571; Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/531, 4/514; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 6/391; Elmalılı, *Hak Dini*, 8/5356; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 21/303, 28/144, 149.

²⁷³ İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 7/22-23, 25; Elmalılı, *Hak Dini*, 6/3883, 7/4900.

²⁷⁴ Yûsuf 12/18, 83, el-Me'âric 70/5.

²⁷⁵ el-Hicr 15/85.

²⁷⁶ el-Müzzemmil 73/10.

²⁷⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 15/584-585, 16/213, 23/603; Mâturîdî, *Te'vilât*, 6/129, 10/199, 280; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/451; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 4/375; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 2/581, 7/135; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 4/227, 304, 10/159; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr* 12/239, 29/158.

²⁷⁸ Ebû Muhammed b. Sehl b. Abdullah b. Yûnus b. Refi' et-Tüsterî, *Tefiru't-Tüsterî* thk: Muhammed Bâsil (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1423), 89; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 17/127; Mâturîdî, *Te'vilât*, 6/461; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/587; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 19/158; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 4/556, 8/224; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 3/101; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 4/485; Elmalılı, *Hak Dini*, 5/3074.

kendisini karşı taraftan sorumlu tutma ve suç işlemeyen kimsenin suçlu yerine özür beyan etmesi²⁷⁹ şeklinde değerlendirmek yerinde bir tanımlamadır. Çünkü toplumda işlenen çirkinlikler ve suçlar konusunda mazlum ve mağdur olanın da güzellik ve iyilikler için mücadele etmesi ahlâkın zirvesini göstermektedir.

Hicr-i cemîl ise müşriklerin kötülük ve eziyetine sabretmek, yapılan kötülük ve tartışmalara karşı affetme ve karşılık vermeme, yapılanları Allah'a havale etme ve kalben yapılanlar tasvip edilmese de yapılanlara karşılık vermeme demektir.²⁸⁰ Ebû Derdâ'nın (ö. 32/652 [?]) "*kalbimiz dargın olsa da topluma gülümseriz*"²⁸¹ sözüyle ifade ettiği gibi bu deyim, tasvip edilmeyen davranışları kanıksayan toplumdan kopmamayı ve güzellikle mücadele etmeyi göstermektedir. Özü itibarıyla Kur'an'da güzellik sabra, hoşgörüyü ve uzaklaşmaya nitelik olmuştur. Ahlâkî açıdan yapılan çirkinlik ve kötülöklere karşı Allah'ın bizlerden beklentisi güzellikle mukabele etmektir. İnsanın imtihan durumunda *sabr-ı cemîli*, çirkin davranışa karşı *safh-ı cemîli* ve günah ortamında *hicr-i cemîlle* mukabelede bulunması gerekir. İşârî açıdan toplumun yanlışlarından kendi sorumluluğunu tespit ederek özür beyanında bulunmak güzel bir erdemdir.

İnsanın toplumla iletişimi kullandığı sözcüklerden geçmektedir. Bu sözcüklerin birbiriyle olan edebi uyumu güzellikle nitelenmektedir. Kur'an'ın insanın sözdeki güzellik arzusuna aykırı bir metin olması düşünülemez. Bu itibarla Kur'an, Allah'ın en güzel sözü,²⁸² tabi olunacakların en güzeli²⁸³ ve ondaki kıssalar içerisindeki *en güzel kisas*²⁸⁴ gibi genel olarak vahyin özelde ise Kur'an'ın güzel olması ifade edilmektedir. Allah, Kur'an'ı güzellikle nitelediği gibi Tevrat'ın hükümlerini de güzellikle²⁸⁵ vasıflamıştır.

Edebiyatın, şiirin, nesrin vb. konusu olan sözün verdiği mesajı kadar tınısı, lafızları, nazmı gibi birçok konuda güzellik rağbet görmektedir. Kur'an Arapların sözlü kültürüne görmezden gelmediği gibi birçok âyette sözün güzelliğinden bahsetmiştir.²⁸⁶ Sözün güzel olmasını gerektiren yönlerden biri de muhataba tesir edebilmesidir. Yoksa edebi açıdan güzel olup tesirinin ve

²⁷⁹ Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 2/279.

²⁸⁰ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 23/689; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 30/689; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 8/256; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 7/165; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 26/268-269.

²⁸¹ Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/604.

²⁸² ez-Zümer 39/23.

²⁸³ ez-Zümer 39/55.

²⁸⁴ Yûsuf 12/3.

²⁸⁵ el-A'râf 7/145.

²⁸⁶ İbrahim 14/24; el-Hacc 22/24; en-Nûr 24/26.

etkisinin olmaması anlamsız ve gereksiz olmaktadır.²⁸⁷ Sadece sözün değil öğüdün, tartışmanın ve davetin de güzel olması gerekir.²⁸⁸ Kur'ân, ailenin devamı ve korunması için eşlerin birbirine karşı meşru ve maruf olan sözle mukabelede bulunması gerektiğini beyan ederek bir çözüm dili sunmuştur.²⁸⁹

2.2. Uhrevî Güzellik: Cennet

Kur'ân'ın güzelliğe bakışı hem dünyevî hem de uhrevî açıdandır. Sadece dünyayla kısıtlı bir güzelliği benimsemeyen Kur'ân, dünyada güzelliği talep eden Müslümana ahirette onu vaat olarak sunmaktadır. Bu âlemi aşan bir güzellik anlayışına sahip olan Kur'ân, cenneti ve içerisindekileri de estetik değerlerle nitellemektedir.

Kur'ân'ın genel üslubunda kavramların mukayeseli bir kullanımı bulunmaktadır. İman-küfür, güzel-çirkin, dünya-ahiret, cennet-cehennem gibi birçok kullanımın varlığı görülmektedir. Dünyevî açıdan güzelliği ifade eden Kur'ân aynı zamanda uhrevî açıdan da güzelliği birçok kavramla ifade etmektedir. Ahirette verilecek olan nimetler ve cennet için hsn kökü ve türevleri kullanılmaktadır.²⁹⁰ Müfessirler hsn köküne, cennet, cennet ehli için hazırlanan nimetler, cennet ehlinin oturacağı koltukların ve manzaranın güzel oluşu, dünyaya kıyasla cennetin ebedi olması, usandırıcı olmaması, dünyada yapılan amelden daha güzelinin verilmesi ve mükâfat anlamlarını vermişlerdir.²⁹¹ Güzelliğin tercih edilmesinin sebebini yansıtan hüsnâ, saadeti, sevapla müjdelenmeyi veya itaate muvafık olma anlamını ifade etmektedir. Hürmet ve hakikat açısından sevabın vaat edilmesi güzel olmakla beraber

²⁸⁷ en-Nîsâ 4/63.

²⁸⁸ el-Bakara 2/83; en-Nîsâ 4/86; en-Nahl 16/125; el-İsrâ 17/53; el-Fussilet 41/33

²⁸⁹ el-Bakara 2/235, 263; en-Nîsâ 4/5, 8; el-Ahzâb 33/32; Muhammed 47/21.

²⁹⁰ Âi İmrân, 3/148, 195; en-Nîsâ, 4/59, 69, 95; Tevbe, 9/121; er-Ra'd, 13/18; en-Nahl, 16/96, 97; el-İsrâ, 17/35; el-Kehf, 18/2, 31, 88; el-Enbiyâ, 21/101; el-Hacc, 22/58; el-Furkân, 25/76; el-Kasas, 28/61; el-Feth, 48/16; el-Hadîd, 57/10.

²⁹¹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 7/275, 490, 8/506-507, 532, 9/96, 14/565, 16/416, 17/289, 292, 445-446, 593, 18/18, 98-99, 538-541, 673, 19/258-259, 321, 604, 21/491, 22/221, 531, 23/177; Mâturîdî, *Te'vilât*, 2/504, 3/234-235, 5/508, 6/32, 330, 567, 568, 7/45, 134, 379, 434, 8/47, 9/305, 429, 519, 10/551; Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 1/284, 2/91, 3/736; Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/425, 523, 531, 554, 2/83, 342, 524, 633, 665, 703, 744, 3/137, 275, 425, 4/117, 474, 762; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 9/382, 471, 10/119, 136, 11/194, 16/170, 17/240, 18/31, 20/267, 338; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 2/191, 346, 388, 4/449, 601, 5/74, 135, 156, 378, 447, 6/104-105, 133, 249; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 1/448, 454, 519, 2/440, 465, 3/19, 161, 198, 246, 302, 411; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 2/107, 152, 229, 234, 266, 4/361, 5/77, 156, 215, 293, 524, 6/52, 419, 8/84, 9/31, 241, 10/448; Elmalılı, *Hak Dini*, 4/2646, 2976; İbn Âşur, *Tahrîr ve't-tenvîr*, 4/121, 205, 9/19, 11/57, 146, 13/123, 15/314.

adeta cennet güzellikle müşahhas kılınmıştır.²⁹² Ahiretteki güzellik Allah katında verilen her türlü zararlı şeyden arınmış olması, mükâfatın büyük olması ve dünyayla mukayese edildiğinde daha değerli olmasından ileri gelmektedir. Adeta ahirette verilecek olanlar, güzelliğin ta kendisidir. Allah ahirette amellere karşılık eşitliği ve denkliliği esas almak yerine ahsen ve hüsnâ kökünü kullanmakla onlardan daha güzel olanı fazlından ve lütfundan vereceğini ifade etmektedir.²⁹³ Ayrıca güzelliğin simgesi olan cennet, Kur'ân'da dönülecek güzel yer²⁹⁴ olarak da anlatılmaktadır.

Kur'ân cennette girmeyi bekleyen Müslümanın kalacağı yeri güzel²⁹⁵ olmakla nitelemektedir. Müfessirler, mahşerde hesabını verdikten sonra diğerlerini bekleyecek Müslümanın burada çeşitli güzelliklerle mükâfatlandırılacağını ifade etmektedirler.²⁹⁶ Sûfiler ise ahirette beklenilecek güzel yeri, kulun sevgisinin Allah tarafından kabul görmesi, rü'yetullah, Allah'ın huzuruna varmak ve ayanı marifet etmek şeklinde manevî açıdan değerlendirmişlerdir.²⁹⁷ Bursevî, arifin cennetinin temiz kalp ve Allah'ı marifet etmek olduğunu ve dünyada buna erişen kimsenin ahiretteki cenneti olmayacağını²⁹⁸ ifade etmekle dünyada hissedilen duygunun ahirettekiyle aynı olacağını beyan etmektedir.

İnsanın maddî, manevî, sağlık ve psikolojik açıdan birçok problemiyle sürdürülen bu dünya hayatı hem sınırlı hem de kısıtlıdır. Dünya hayatına karşılık ahirette de bir hayat sunan Kur'ân, orayı hem güzel hayat²⁹⁹ hem de meleklerin güzelliğiyle müjdelediği³⁰⁰ bir yer olarak nitelemektedir.

Kur'ân cenneti kazananlara maddî olan bazı nimetler sunmaktadır. Cennette Müslümana güzel ev,³⁰¹ güzel takı³⁰² ve güzel ağaç olan tûbâ³⁰³ ile maddî

²⁹² Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/425, 523, 531, 554, 2/83, 342, 524, 633, 665, 703, 744, 3/137, 275, 425, 4/117, 474, 762.

²⁹³ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 9/382, 471, 19/31, 22/88, 189-190, 29/268.

²⁹⁴ Âli İmrân 3/14; er-Ra'd 13/29; Sa'd 38/25, 40, 49.

²⁹⁵ el-Furkân 25/24.

²⁹⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/258-259; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 6/104-105; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 4/90; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 6/202; Elmalılı, *Hak Dini*, 5/3581.

²⁹⁷ Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, 1/91, 225, 376, 524, 2/91, 3/736; İbn Acîbe, *Bahru'l-medîd*, 1/417-418, 2/466, 3/501-502, 547-548, 4/266, 5/59-60, 393-394, 510, 512, 7/312-314; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 9/357.

²⁹⁸ Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 6/202.

²⁹⁹ en-Nahl 16/97

³⁰⁰ en-Nahl 16/32; ez-Zümer 39/73.

³⁰¹ Tevbe, 9/72.

³⁰² el-Kehf 18/31; el-Hacc 22/23; el-Fâtır 35/33; el-İnsân 76/21.

³⁰³ er-Ra'd 13/29.

nimetler bahşedilecektir. Dünya hayatında insan takı kullanarak güzelliğini artırmaktadır. Sadece dünyaya ait olmayan takı, ahirette cennet ehli tarafından da kullanılacaktır. Elmalılı “Sanat sahibi olmak altın bilezik gibidir” sözüyle desteklediği görüşünü Müslümanın dünyada yükselmesine sebebiyet veren elleriyle işlediği salih amellere karşılık ahirette hem altın bilezik hem de inci ile süsleneceklerini beyan etmektedir.³⁰⁴ Dünyada insan bütün iyilik ve kötülüklerini elleriyle yapmaktadır. Nasıl ki cehennemde eller azap çekerse cennette de eller taltif edilecektir. Adeta ellerdeki bilezikler dünyadaki gayretin ve ihlasın nişanesi olacaktır. Mükâfat olarak verilen gümüş ve altın bilezikler mertebeye işaret etse de bunlar ihlası temsil etmektedir. Gümüşün hizmetçilere ait olan takı olmasını savunan olsa da ahiretteki gümüş dünyadakine benzememektedir.³⁰⁵ Bu itibarla Allah'ın kullarına bahşedeceği zâhiri ve bâtını zevklerin inceliğine işaret etmekte olduğunu unutmamak gerekir. Özü itibarıyla cennet ehli amelini veya zevkine göre madeni takılarla süslenecektir.

Sonuç

Güzellik maddi-manevi, fizik-metafizik ve öznel-nesnel boyutu olan bir mefhumdur. Bu çok boyutluluk güzelliğin kıymetini azaltmak yerine sürekli yeni mefhum ve değerlerin oluşmasına katkı sağlamaktadır. İnsanın güzellik hakkında yeni şeyler öğrenmesi, konunun ne kadar derin ve karmaşık olduğunu da göstermektedir. Araştırma esnasında her araştırmacının güzelliği sadece kendine göre yorumladığı görülmektedir. Kişi açısından bu anlayış doğru olsa da başkasını buna zorlamak güzelliğin öznelliğine aykırıdır. Araştırmacının nesnel güzellik anlayışına ulaşmak için insanlığın ortak güzellik anlayışını hedeflemesi gerekmektedir.

Kur'ân güzellik mefhumuna işaret edecek kavramları mukayeseli bir şekilde kullanmaktadır. Bu araştırmamızda h-s-n kavramının arızı, t-y-b'nin fitri, c-m-l'nin fiziki ve z-y-n'nin harici güzelliğe işaret ettiği müşahede edilmiştir. Kur'ân'ın bütüncül bir güzellik anlayışına sahip olduğunu bu kavramların araştırılması sonucunda anlamak mümkündür. Çünkü insan fitratı güzelliğe tek düze yaklaşmadığı gibi Kur'ân'da onu bütüncül bir şekilde benimsemiştir. Kur'ân insanın içerisinde bulunduğu realiteyi ve olması gereken ideali estetik boyutlara da taşımakta ve realiteyle idealite arasındaki durumun estetik olarak nasıl görüldüğünü muhatabı olan insana göstermektedir.

Kur'ân'ın güzellik bakışı, Allah-mahlûk, nesne-canlı, erkek-kadın, doğruluk-iyilik, hakikat-idea, dünya-ahiret olmak üzere bütüncül bir yaklaşım

³⁰⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, 6/3994.

³⁰⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, 8/5509.

gözetmektedir. Güzelliğe bütüncül yaklaşan Kur'ân, bunun sonucunda nesnedeki oran, işlevsellik ve manayı görmezden gelememiştir. Ayrıca fitrat dini olan İslâm'ın ana kaynağı olan Kur'ân'ın insanın ve mahlukâtın içinde bulunduğu ideayı ve realiteyi görmezden gelmesi mümkün değildir.

Kur'ân'ın güzelliği tüm yönleriyle kuşatmasına karşın ahlâkın konusu olan iyi üzerinde daha fazla durduğu görülmektedir. Ameli ve şer'î boyuta temas eden her âyetin ahlâk ile ilişkisi bulunmaktadır. İyiliği, güzelliğin referansı olarak kabul eden Kur'ân, güzeli ifade eden kavramlarla doğrudan ona işaret etmiştir.

Sûfi müfessirler, güzelliği teolojinin herhangi bir cüzü üzerinden temellendirmişlerdir. Bu bakış açısı filozoflar arasındaki güzellik arayışının sûfiler arasında da olduğunu göstermektedir. Çünkü sûfiler de güzelliği marifet, ihsân, şuhûd, tahkik, ayan, keşf gibi kavramlar üzerinden anlamlandırmışlardır. Tabi sûfinin kendi hissettiği makam, hal veya duyguyu yansıtmaya ve bir arayış içerisinde olması doğaldır. Onun somut, simetri ve dünyevî açıdan bir şeye bakmamasına karşın nesnenin, olayın veya durumun kendisine hissettirdiği makam ve halleri betimleme konusunda onları kullandığı görülmektedir.

Kur'ân güzelliğinin neredeyse her yönüne temas edebilmektedir. Güzelliği ulûhiyetten başlatan ve O'nun kaynak olduğunu benimseyen Kur'ân güzelliğinin ilâhî tarafını bizlere sunmuştur. İnançın, amelin ve ahlâkın güzellikle olan ilişkisi Kur'ân'ın güzelliğinin teolojik yönüne işaret edebilir.

Kaynakça

- Abdülbâki, Muhammed Fuâd. *Mu'cemü'l-müfehres li elfâzî'l-Kur'âni'l-kerîm*. b.y. Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1945.
- Altuntaş, Halil. Muzaffer Şahin. *Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.
- Askerî, Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdullah b. Sehl Mihrân. *el-Furûku'l-lugâviyye*. Kâhire: Dârü'l-İlm ve's-Sekâfe, ts.
- Askerî, Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdullah b. Sehl Mihrân. *Teshihu'l-vücûh ve'n-nezâir*. thk. Muhammed Osman. Kâhire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1. Basım, 2007.
- Bursevî, İsmail b. Mustafa Hakki. *Rûhu'l-beyân*. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammad. *es-Sihâh tâcü'l-luga ve sihâhu'l-Arab*. thk. Ahmed Abdülğafur Attâr. Beyrut: Dârü'l-İlm, 4. Basım, 1987.
- Cevzici, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 3. Basım, 1999.
- Cürcânî, Şerif Ali b. Muhammed. *et-Ta'rifât*. Lübnan: Dârü'l- Kütübî'l-İlmiyye, 1983.
- Çalışkan, Adem. "İslâm Estetiği' Üzerine Bir Deneme". Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 10/10 (Şubat 1998): 323-350.
- Çüçen, Abdulkadir. *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 10. Basım, 2016.

- Demir, Eyyüp. *Eстетik*. Ankara: Orion Kitabevi, 2. Basım, 2012.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as. *es-Sünen*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. Beyrût: el-Mektebu'l-Asriyye, ts.
- Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali. *Nüzhetü'l-ayüni'-n-nevâzir fî ilmi'l-vücûh ve'n-nezâir*. thk. Muhammed Abdülkerim Kâzım er-Râzî. Lübnân: Müessetü'r-Risâle, 1984.
- Elmallı, Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Eser Kitabevi, ts.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzibü'l-luga*. thk. Muhammed Avs Mer'eb, Beyrût: Dâru İhyâ et-Türâsi'l-Arabî, 2001.
- Ferâhidî, Halil b. Ahmed. *Kitâbu'l-ayn*. thk. Mehdi el-Mahzûmî-İbrâhim es-Samerrâî. y.y. Mektebetü'l-Hilâl, ts.
- Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd. *Meâni'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Yûsuf en-Necâtî. Mısır: Dârü'l-Misriyye, ts.
- Işık, Aydın. *Din ve Eстетik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2. Basım, 2013.
- İbn Acîbe, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Muhammed. *el-Bahru'l-medid fî tefsiri'l-Kur'âni'l-mecid*. thk. Ahmed Abdullah el-Kureyşî. Kâhire: Mektebetü'r-Risâle, 1419.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tûnus: Dârü't-Tûnusiyye, 1984.
- İbn Düreyd, Ebu Bekir Muhammed b. el-Hasan. *Cemheretü'l-luga*. thk. Remzi Münir. Beyrut: Dârü'l-İlm, 1987.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed. *Mu'cemu mekâyisi'l-luga*. thk. Abdusselâm Muhammed Hârun. b.y. Dârü'l-Fikr, 1979.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fida İsmail b. Ömer el-Kureyşî. *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm*. Dımaşk: Dârü's-Selâm-Dârü'l-Feyhâ, 2. Basım, 1998.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. b.y. Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed Mükrem el-Ensârî. *Lisânu'l-Arab*. Beyrût: Dârü's-Sâdir, 3. Basım, 1414.
- İsfehânî, Ebû'l Kâsım Hüseyin b. Muhammed. *el-Müfredât fî garibi'l Kur'ân*. thk. Safvân Adnân ed-Dâvudî. Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1412.
- Kuşeyrî, Abdulkerim b. Hevâzin b. Abdulmelik. *Letâifu-l-işârât*. thk. İbrâhim el-Besyûnî. Mısır: Hey'etü'l-Misriyye, 3. Basım, ts.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vilâtu ehli's-sünne*. thk. Mecdi Bâsülüm. Beyrût: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2005.
- Mukâtil b. Süleyman. *el-Vücûh ve'n-nezâir fî'l-Kur'âni'l-azîm*. thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2. Basım, 2011.
- Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arab, ts.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünen*. thk. Abdulfettâh Ebû Gudde. Haleb: Mektebetü'l-Matbû'âti'l-İslâmiyye, 1986.
- Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-gayb*. Beyrut: Dârü İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, 3. Basım, 1420.
- Şahin, İskender. *Kur'ân-ı Kerim ve Sâmi Dillerinde Ortak Sözcükler*. b.y. Gece Kitaplığı, 2020.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir. *Câmi'ul'l-beyân fî te'vili'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. b.y. Müessetü'r-Risâle, 1420.

- Tehânevî, Muhammed b. Ali. *Mevsû'atu keşşâfû ıstılâhâtu'l-fünûn ve'l-u'lûm*. thk. Ali Dahruc. Beyrût: Mektebü Lübnân, 1996.
- Timuçin, Afşar. *Estetik*. b.y. Bulut Yayıncılık, 10. Basım, ts.
- Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. b.y. Dârü'l-Garbi'l-İslâmiyye, 1998.
- Tunalı, İsmail. *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 19. Basım, 2019.
- Tüsterî, Ebû Muhammed b. Sehl. *Tefsiru't-Tüsterî*. thk. Muhammed Bâsil. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1423.
- Uyanık, Mevlüt. *Felsefi Düşünceye Çağrı*. Ankara: Elis Yayınları, 3. Basım, 2012.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhim b. es-Serrî. *Meâni'l-Kur'ân ve irâbuhu*. thk. Abdulcelil Abdehu Şelebî. Beyrût: Âlimü'l-Kütüb, 1988.
- Zemaşerî, Cârullah Ebû'l-Kâsim. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-Arabî, 3. Basım, 1407.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı / Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütölmüştür.

The research was conducted by a single author.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale iThenticate yazılımlıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etięi Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada “Yükseköęretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etięi Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed
